ANDREÆ ALCIATI IVRECONS. CLARISS. DE SINGVLARI CERTAMINE LIBER.

EIVSDEM Consilium in materia duelli, exceptum ex libro quinto Responsorum.

LVGDVNI,
SVB SCVTO COLONIENSI.
M. D. XLIII.

Francisco Francorum

REGI CHRISTIANISS.

ANDREAS ALCIATVS

IVRECONS. S.

T *magnorum regũ eſt, præclara domi foriſq; facinora gerere, ita ad rerũ ſcriptores pertinet huiuſmodi geſta ne ullo tempore pereant, magno ſtudio literis commendare.* I*am pridẽ* A*gamẽnonis cæterorumq; in* I*liaco bello ducum fama fuiſſet extincta, niſi* H*omeri carminibus æternitatem adepti eſſent.* V*nde & Alexander Magnus cum ad Achillis uiſendum tumulum ueniſſet, dixiſſe traditur:* O *felicem iuuenem, cui contigit laudum ſuarum talem habere præconem.* V*ix & illius nomen extaret, niſi Arriani, Q. Curtij, & aliorum illuſtrium uirorum monumentis de obliuionis ſitu uendicatum fuiſſet.* H*abuit* G*allia, ut credere par eſt, armorum, prudentiæque gloria præſtantiſſimos*

reges: quorum tamen res gestæ (quòd nullius scriptis commendatæ sint) cum ipsis interiere. At tu, quæ tua est magnanimitas, ueteribus illis heroibus comparandus, non herbarum inuentione, ut L*ysimachus: non alexipharmacis, ut* Mithridates*: non historia, ut* C*laudius: non aulæis, ut* Attalus, *sed maioribus artibus famā quæris, dum orbi* C*hristiano pacem afferre desideras, dum orthodoxam* R*empubl. tot calamitatibus concussam in pristinam dignitatē restituere contendis.* M*irum igitur non est, si qui tam egregijs gestis cæterorum luminibus (ut ita dicam) obstruis, quamplurimos quoque habeas tantarum laudum prædicatores, qui te ab omni mortalitatis iniuria uēdicare studijs suis desiderant.* E*x quibus & ipse, tametsi minime*
li *egregius artifex, hunc bellum de* S*ingulari certamine tuo nomini dicare institui.* F*uere qui hoc argumentum ante me tractarunt, sed illi partim nimis uerbosi incomptique, partim incuriosi, & triuialia tantummodo inculcan-*

tes,

tes, omnes à bonis literis alieni uix digni ſunt, qui per hominum ora diutius uerſentur. Ego ut breuitatem affectaui, quòd ſatis ſciebam grauiorib. curis otium à Maieſtate tua impendi, ita dilucidius & meliore ordine res omnes explicaſſe uiſus ſum.

DEVS OPT.
MAX.
amplitudini tuæ ſemper adſit.
Auinione Calen. Martijs
M. D. XXIX.

CAPITA EORVM quæ hoc Libello tractantur.

FINIS.

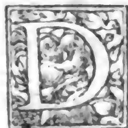
Andreæ Alciati Iureconſulti clariſs. de Singulari certamine Liber.

Duellum vnde dictum. I.

INGVLARE *certamen ueteres Græci monomachiam dixere, noſtrates Iuriſconſulti duellum: ita dictum exiſtimantes, quaſi duorum bellum ſit. Cùm apud antiquos duellum tranſmutatione literarum ſimpliciter diceretur, quod nunc bellum eſt. Vnde & perduellionis crimen in lege* XII. Tabul. *appellatur, cùm quicquam hoſtile aduerſus rempub. eius ue ſecuritatem geſtum ſit. Nos tamen recentiorum conſuetudinem quandoq; approbabimus, haud indignum rati, auctoritatem uſus eouſque pollere, ut uocabulis ſignificationem, & mutare & auferre poßit.*

Quis primus duellum inuenerit. II.

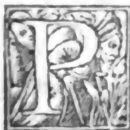

VELLI *uſum à Mantineis in Græcia repertum eruditorum quorũdam conſenſu ferè receptum eſt, eo potißimum argumento, quòd bellicum ſagum, ueteresq; arma-*

turas mantineas appellant, quo nomine & ephestridem, quam uulgò supraueſtem uocamus, & conos, & pennas, & emblemata huiuſmodiq; pugnantium ornamenta dici in præſentia poſſunt. Ego Stigij tyrãni bella mundo inuehere meditantis rudimentum, & iccirco uetuſtiſsimum huiuſce digladiationis uſum fuiſſe, ſatis, & ſuper ſcio: cùm & Homerus non uno in loco eius meminerit, nuncq; Menelaum cum Paride pro Helena ſingulari certamine coram utroque exercitu certantem inducat, nunc Aeneam cum Diomede, Hectorẽ cum Aiace. Virgiliusq; maximus poëtarum Aeneida ſuam Turni nece cõcluſerit, qui pro uxore Lauinia cum Aenea Phrygio manum conſeruerat. Habuere & Romani gladiatores ſuos, qui uenali ſanguine in arena decertarent, hos magiſtri & inſtitutores, quibus Laniſtarum nomen ex ſeruorum delectu ac libertorum comparabant. Eorum genera quatuor, retiarij, ſecutores, mirmillones, hoplomachi. Ludis Funebribus committi ſolebant, quòd defuncti hominis anima placari Manes deos perſuaſum habuêre. Verùm ea potiſsimum cauſa inducti ſunt, ut hoc ſpectaculo aſſuefacti Tyrones, cruentum hoſtem non expaueſcerent: accidebatq; plerunq; ut in hoc munere etiam liberæ conditionis uiri nomen darent, alij ut ſpecimen uirtutis animo inſitum oſtentarent, alij ut quas diſceptando controuerſias finire non poterant, Martis ultoris arbitrio permitterẽt. Omnes Quiritium iure ex edicto Prætoris infamia notati, dein Theodoſij Imper. conſtitutione, penitus de Republica eiecti ſunt.

An duel

An duellum concessum sit, & quibus casibus. III.

ONTIFICVM Romanorum legibus monomachiam omnem prohiberi constat: uidetur enim iudicium diuinum tentari: & quamplurimi quorum causa iure & æquitate optima erat, stolidissimi deorum omnium Martis arbitrio pugnantes occubuêre. Quapropter & Iure ciuili reprobari huiusmodi certamina in confesso est. cap. monomachiam. ij. q. vj.

Non tamen ambigo, si quisquam armis strenuus ut ferro decertet prouocetur, honoris sui tuendi causa impunè eum in sequestrem agrum fide publica prodire, armisq; rem gerere posse: is enim iure gentium quodam modo se defendit. Intra uerò principis sui territorium iure non liceret, cùm alia decus suum tueri ratione possit, & in agro populi Romani inconsulto principe ferro decerni lex uetet. Inter eos quoq; quibuscum ius est belli, singularis congressus permittitur, dum tamen miles non nisi ex indulgentia Imperatoris sui pugnet. Sic Valerium Coruinum, sic M. Torquatum, compluresq; alios certasse apud rerum gestarum auctores legitur. Principes quoque ipsos de regno ambigentes contentiones suas hoc modo finire ius fasq; est. Cum enim bellum non nisi maxima humani generis calamitate inuehatur, quid iustius excogitari potest, quàm ut tanta noxa de medio sublata, hi potissimum soli armis decernant, ad quos ea res pertinet, uictoremq; res sequatur? Extant apud ueteres & huiusce rei exempla, quorum Caroli

Andega-

Andegauensis, & Petri Tarraconensis illud potißimum est, qui cùm de insula Sicilia bellum diu geßissent, Martini Pontif. Rom. collegijq́; Cardinalis auctoritate, Burdegalæ in Aquitanis, armis concurrere pacti sunt: iureq́; iurando sanxerunt uter uictus esset insula decedere, nec amplius de ea re controuersiam facere. Memorabile & duorum fratrum Hungariæ, quæ inferior Pannonia est, regum. Quum enim instructo exercitu iamiam cõgressuri forent, periculumq́; esset ne in gentis internicionem certaretur, alter solus intra fratris præsidia ingressus, ad eũ se rectà deduci clariore uoce petijt, progressusq́;: Quid, inquit, frater opus est tot fortißimorũ hominum sanguine alterutri uictoriam quæri? quin nos potius committimus manus? atq; hæc identidem exclamans, hostem trucidauit, omnibus eius audacia perterritis, & quia regis frater erat tela inhibentibus: sicq́; uniuersa gens in uictoris ius atque ditionem peruenit. Rarißima tamen sunt huiusmodi exempla, & quæ uix singulis ætatibus proueniant. Nam qui in principum consilio sunt, alij socordiam, timoremq́; domini obtegentes, alij publicis malis locupletati, consulere solent ne in apertum discrimen præceps eat, aut causam, quam optimam mentiuntur, fallaci armorum iudicio subijciat. nec difficilis hac in re est persuasio. Sarmatæ tamen & Germani apud quos plurimum plebs potest, plerunq; principes suos in id adigunt ut mutuò decernant, ipsi horum malorũ securi, & aliud agentes. Probibitionis enim ratio hoc casu cessat, cùm non magis monomachia iudicium diuinũ tentetur, quàm iusto exercituũ conflictu: cùm & in bello quoq; plurimum

mum

mum fortuna poßit, & plerunq; consilio uincat, qui armorum uirtute inferior habitus erat. Pontificis itaque Martini factum laudo, atq; cæteris imitandum censeo.

Probatur & iure Quiritium colluctatio seu pancratium, quoniam is congressus non ob iniuriam, sed uirtutis causa fieret: uixq́; accidebat ut eo in ludo occidi quisquam posset. Non enim armis aut fustibus, sed pugnis, calcibus, cubitis, nudi & in cœno uel arena se uolutantes, & inuicem supplantantes certabant. Vetustißimum Græcorum inuentum, & quo ab Hercule Antæus superatus fuerit. Qua de re extat elegans Diothymi epigramma sic à nobis latinè redditum:

Conseruere manus ualidæ in certamina luctæ
 Neptuni soboles, stirpsq́; superba Iouis.
Præmia non illis lucenti ex ære lebetes,
 Dicta sed alterutri uitáue mors'ue fuit,
Occidit Antæus, decuit uictoria Graium:
 Græcia enim luctæ non Libya auctor erat.

Nam sæpenumero à prudentibus responsum scio, quoties moribus ciuium ludus aliquis in urbe admissus esset ut pugnorum Senis, lapidum Bononiæ, perticarũ Laude Pompea: si quis occisus fuerit, nullum pœnæ locum esse, dum non dolo malo, sed consueto lusui operam dantibus id actum proponatur. Putarem tamen ad bonum principem pertinere quoad eius fieri posset, ut corruptelam hanc potius quàm consuetudinẽ aboleat: cùm in lege Cornelia teli appellatione non minus lapides & perticæ, quàm enses & gladij contineantur. Constituit & Federicus Aenobarbus Imperator, ut si quis homicidium

Dec. cons. ix.

De pace ten. §. j.

dium perpetrasset, accusatusq́;, se defensionis causa id fecisse allegaret, & duello ostenderet, absolueretur. Idemq́; in eo qui non homicidij, sed illati uulneris reus esset. Sed hæc lex moribus nostris penitus abrogata est. Vt enim omittam aduersus Pontificias iussiones ita sancitum fuisse, quis putaret hanc legem obseruãdam, quæ à ratione naturali, publicaq́; utilitate penitus aliena est? Cum enim de delicto non ambigatur, constetq́; uel occisum uel percussum hominem, debet reus ipse exceptionem suam probare, si non defensionis causa fecerit, cùm aduersus eum legis sit præsumptio. Finge neminem uelle cum eo congredi, an ius uindictæ quod ad Rempublicam pertinet, extinguetur? Quàm absurdum, ut qui iniuriam sibi uel alicui suorum factam iudici indicauit, prosequutus est, probauit, rei arbitratu armis decernere compellatur, & malum malo addere?

Consuetudine duellum approbari. IIII.

VAMVIS igitur Iure ciuili & Pontificio duellum probibeatur, quibusdam tamen gentium moribus receptum fuit. Ex quibus uetustissimi Longobardi, quoties corã iudice integra probatione defectus quisquàm esset, aliquidq́; ad plenam intentionis fidem prætori faciendam deesset, duellum multis casibus concedebant, dum tamen qui rem pugna decidi petebat iureiurãdo sanxisset nõ dolo malo, nec calumniæ causa eò cõfugere, sed quia aliter quàm diuino iudicio rei gestæ ueritas erui non pos-

posset.Sunt autē hi ferè casus:Si læsæ maiestatis reus nō I
quisquam delatus est. Si homicidium quis intra induciа- II
rum tempus fecisse, uel parricidium causa hæreditatis III
adipiscendæ arguatur. Si incendiariū te, uel periurum, IIII V
uel depositi,quod non minus XX. aureis censeatur, ab- VI
negatorem,uel falsi documenti confectorem,uiolentúm- VII
ue compulsorem,uel rei à seruo tuo surreptæ receptato VIII IX X
rem dixero.Si parentis cuius hæres extitisti æs alienum XI XII
dissoluere nolueris. Si cucullum me, aut adulterum, XIII
aut uxoris tuæ attrectatorem prædicaueris. In mulie-
res quoque huiusmodi prouocationi eo iure locus est,
certamenq; pro eis propinquiores suscipiunt, aut quos
ipsæ in hac re sibi aduocatos, honorisq; propugnatores
constituunt. Si enim maritus adulteram uxorem dixe- XIIII
rit, pugnandum est, quod & ad quemlibet extraneum
porrigitur. Idem si necem mariti eam procurasse asse- XV
ueretur. Contra seruum quoque qui in libertatem pro- XVI
uocauerit, assertionis iudicium arbitratu domini per XVII
duellum definitur. Sed & si malæ fidei possessorem
te dixero, licebit tibi si quinquennio possederis, uel
sacramento tuam causam tueri, uel duello. Quòd si de
dominio possessionisq; acquisitione ambigatur, & uter-
que priora iura prætendat,tum quoque singulari certa- XVIII
mini locus est. Idem cum utrinque testes in iudicio XIX
producti,contraria confusáque asseuerant.Nec omnino
barbaræ,irrationabilesq; huiusmodi constitutiones sunt.
Cum enim Longobardorum duello scutis solum & fu-
stibus res gereretur, raróque accideret quenque occidi,
non multum à pancratio uel colluctatione certamen id
abfuisse

abfuisse existimandum est. Fuerunt ueteribus Græcis instituti pugiles, qui plumbo onustis cestibus inuicem longè periculosiore conatu decertarent: nec tamen Lædæos fratres, aut Herculem, Ericem, Entellum, qui his præcelluere idcirco barbaros quisquam dixit. Cæterum neque à Longobardorum legibus Gallorum consuetudo multum dissidet. Apud eos enim hæc Philippi Pulchri constitutio etiamnum extat: Si quis occulti criminis capitalisq́; reus sit, atque ita de eo constet, ut quæstioni subijci possit, condemnari non possit, is arbitratu accusatoris duello experiatur. quæ lex summa ratione nititur. Nam cùm iure ciuili existentib. solùm indicijs torqueri, equuleoq́; alligari reus debeat, si accusator cui alioquin talionis pœna subeunda esset, malit etiam per duelli quæstionem rei ueritatem patefieri, audiendus est. Non solet autem in Gallia aliter ius monomachiæ à rege uel his qui illi à cōsilio sunt permitti, quàm ex Philippi constitutione. Quòd si quis temerè alium prouocauerit, eum malè mulctant. Qua in re amplissimi ordinis seueritatem laudo, regulosq́; quosdam Italiæ detestor, qui passim & sine delectu campum securitatemq́; territorij omnibus petentibus concedunt. In Italis uerò cùm de controuersia aliqua uerbo inter homines litigatur, qui alterum mentiri dixerit, prouocari ad duellum potest. Censetur enim atrox iniuria, quam si aliter quàm ferro hi Thrasones aboleant, de honore suo actum arbitrantur. hincq́; frequens est prouocationis exordium.

Guid. pap. q. 617.

Quis Prouocator. V.

Viden

IDENDVM igitur quis prouocator ſit. Et nõ eſt dubiũ ex ui ſermonis eũ intelligi, qui primo cœperit, et unde prior exorta eſt iniuria. Sed ſicuti in Iure quandoq; dubitatur quis actoris, & quis rei partes ſuſtineat: ita & in monomachia plerunque ambigitur. Nam & reus in cuius bonorum poſſeßionem ob contumaciam itum eſt, ſi reuocari decretum prætoris poſtulet, actor dicitur. Idem in eo, qui pignoriscapionem uel aliã executionem principaliter cancellari intendat. Is quoq; qui inſtrumentum reſcindi petit, ſi nõ poßideat, actor dicitur. Quibus exẽplis ego arbitror non eum à quo prior iniuria exorta eſt prouocatorem eſſe, ſed eum qui prius certamen indixit. Ille ergo iniuriæ prouocator rectè dicitur, hic duelli. Quam ſententiam ſcio pleroſq; laniſtas minime probaturos. Sed ego quæ à Iureconſultis tradita ſunt, quæq; à præſtãtißimis huiuſce artis accepi, ea magis inſequenda arbitror, quàm horum innixas nulla ratione opiniones. Quapropter ob homicidium damnatus, ſi Federici lege ſe ob defenſionem ſui feciſſe dixerit, duellumq; obtulerit, prouocator dicetur. Qui uerò te proditorem uel capitalis criminis reum dixerit, quamuis tu mentiri reſponderis, non tamen duelli prouocator iccirco dicetur, niſi recepta reſponſione ad pugnam te inuitauerit. Quòd ſi tu reſpondendo mentiri eum, teq; ſingulari certamine id approbaturum profeſſus fueris, tu ille ipſe uerus prouocator es. Potuit enim exiſtimare, qui te proditionis inſimulauit, alia te ratione honoris tui cauſam ſuſcepturum, quàm duello. Cumq; tu ad ſpecialem duelli proba-

§. Si quis hominẽ. de pac. ten. ubi Iſer.

tionem suscipiendã eum appellaueris, meritò actoris partes sustinebis. Sed & si te sic cõpellauero, Quoniã illud à te in dedecus meum dictum factũ est, ut honorem meum defendam, uolo tecum armis concurrere, sicq; me defendere, arbitror me prouocatorẽ esse: nec enim uerborum integumentum formulam actionis uariat. Et sicut in iudiciarijs libellis conclusio ipsa spectanda est, nec uerborum sonus attenditur: sic & hoc casu id obseruandum est, quòd me in bellum prouocas, tametsi tu defensionem appelles, quæ respectu congressus offensio est. Idem respondendum censeo si hac formula uerba concepta proponantur, Quoniam in honorẽ meum iniustè debacchatus es, si te affirmes rectè fecisse, paratus sum iudice gladio ostendere falsa te opinione niti, & mentiri. Et hic enim si sibi respondeatur, rectè atque uerè factum, nihilominus actor est, ipse enim ad pugnam ultro prouocat. Alter igitur rectè prouocator iniuriæ dicetur, alter duelli. Sed hoc in tractatu parum refert, quis in iniuria occuparit, solumq; inquirimus quis in duello actor sit. Non putarim tamen principem errare, qui in dubio eum quem iniuriæ prouocatorem constat, partes quoque actoris in duello sustinere iubeat: at in claris nullus erit cõiecturæ locus. Verùm perquàm ambiguus est articulus, Quid in his censeamus, qui emblemata uel armillas gerunt per orbẽ terrarũ uagantes, lege hac proposita, Vt quisquis ea tetigerit, sibi certaminis causa addictus censeatur. Homines stultißimi, & uiribus suis abutentes, non multum absimili pœna afficiendi quàm qui scopelismum in Arabia faciunt. Igitur hi qui armillas attrectant uiderentur prouocatores esse:

Bar. l. inter stipulantem. in princip. ff. de uerb. obl.

l. pe. ff. de extraord. crim.

esse: ipsi enim irritant rem contra domini prohibitionem tangentes. Nec multum ab his differunt, qui aduersus præfecti uoluntatem in arcem uel præsidium audent irrumpere: neque dubium est rei suæ hanc legem posse imponi, ne eam quisquam attrectet. Econtrario armillatum prouocatorem censeri ex eo uidetur, quòd communatio conditionalis est: Si tetigeris, pugnabo. At eueniente conditione etiam si à uoluntate rei pendeat, actor qui libellum generalem uel conditionalem proposuit, non ideò minus actor est. Censeo igitur in animaduersione uerborum controuersiam esse. Aut enim lex sic concepta est, Quisquis armillam tetigerit, is duelli causa mihi addictus esto. & armillatus prouocator est, qui eum sibi addictum obligatumq; affirmat. aut lex, Quisquis, inquit, attigerit, is me sibi perduellem experiatur. & attrectator qui attingēdo hoc egit ut experiretur, uidetur ipse prouocare. Ex facto quoque illud quæstionis fuit hac in specie, Accepi te, duces exercitus Veneti imbelles dixisse, quod iudicio meo improbè à te dictum est: cumq; id mea non parum referat, uelim certior ex te fieri an uerum id sit. Responsio Galli: Ducibus Venetis nō maledixi, nec mei moris est: uerùm quòd tu me improbè dixisse affirmas, mentiris, idq; tibi in campo probaturus sum, si eius designationem literis ad me tuis declaraueris. Dubitatū fuit uter duelli prouocator esset. & Gallum non esse uero propius est: quoniam qui sibi designari campum petit, is consuetudine Cisalpinæ Galliæ reus est, quod infrà disseram. Responsio igitur cui annexa est conditio, non ulterius intelligenda fuit, quàm uis uerborum necessariò

L. prætor. §. quod autem. de iniu.

inferret. Illud sciendum, eum qui conditionaliter intendit, absque ullo dedecore tanquam inepte agentem negligi posse, ut in eo responsum est, qui ita denuntiauerat, Si me improbum hominẽ dixisti, aio iniuste te fecisse, eoq; nomine diem ad decernendum armis tibi dico. Qui enim in id certamen descendere uult, non nisi ex certa causa moueri debet: à quo fit ut etiã in iudicialibus litibus disiunctim uel sub conditione intendens non audiatur. Solent autem gloriosuli quidam eo modo uerba concipere, non quòd ex animo certare uelint, sed ut magnanimos se ostendant, & in ultionem (nisi ille detrectauisset) paratos. Quapropter eis rescribendũ est non id dictum diffitendo, ne timore sui perculsum aduersarium sic respondisse glorientur, sed simpliciter, non rectè nec more militari eos intendisse: cum rectè intenderint, tum responsurum se esse. Nec multum refert conditio expreßim adiecta querelæ fuerit, an probabiliter propter ambiguitatem uerborum dubitari de eo poßit: in re enim dubia contra scribentem interpretatio fit.

Prouocatoris conditio quibus casibus deterior. VI.

SED quorsum attinet tam scrupulose inquirere uter prouocator sit? Et multum referre arbitror: quoniam licet æqualitas inter hosce pugnatores seruanda sit, quibusdam tamen casibus prouocatoris conditio deterior est. Et in primis in re dubia aduersus eum pronuntiandum erit, tum quia non dicetur probasse nisi uicerit, aduersario uerò

L. prætor. de iniurijs.

uerò satis est se tueri: tum quia is uerè delinquit, & Deum tentat, aduersarius quodam detentionis colore obtegitur. Sed & Federici imperatoris quadam constitutione ei, qui prouocatus fuerit, electio loci, temporis, armorum, iudicisq; permittitur: quoniam, ut ille inquit, fauorabilior est rei causa, qui præter spem ad pugnam compellitur: alioquin facile actori esset præparatis dolis illum in insidias trahere. Contrà uidetur Longobarda lege cautum. Nam cùm duellum iudicialis probationis eo iure species sit, factum est ut iudex ipse locum & tempus decernat. Arma uerò ea lege generaliter constituta sunt, ut excepto cùm de læsa maiestate agitur, clypeo & fuste certetur. Putauerim igitur suo quanque casu constitutionem seruandam, ut si probationis iudicialis ergô dimicetur, Longobardorum iuri adhæreamus. Si uerò de eo qui ad pugnam inuitus compellitur sit aliqua quæstio, Aenobarbi legem imitemur. Alioquin generalem consuetudinem obseruemus, ut prouocator diem, campum, stadijq; limites bona fide eligat, & consequenter territorij iudicem: qui uerò prouocatus est, in ipso stadio quo genere armorum certandum sit, arbitratu suo decernat. Quæ res ut hactenus apud nos semper obseruata est, ita etiam iure Romano sanequàm probabilis est. Nam & actor ipse locum iudicemq; cùm aliqua actione experiri uult, eligit: reus uerò arbitratu suo præscribit, quasq; exceptiones maluerit, in cognitionem deducit. Meritò igitur prouocator armis à perduelle suo electis pugnare compellitur, ne alioqui inter eos ulla sit imparitas. Rursus ne prouoca-

tus suspecti iudicis aut sibi periculosi agri prætextu diutius tergiuersetur, actor triplicem tutumq́; nominatim campum illi describet, liberumq́; reo erit è tribus optare, ubi potißimum concurrere cum hoste uelit: tenebaturq́; actor ei copiam auctoritatis misso diplomate facere, ne frustrà in agrum alienæ iurisdictionis uenire necessum habeat. Sed an aliquibus antequàm decernāt diebus, prouocanti denuntiandum cēsebimus, qua armorum specie congredi prouocatus uelit, debeatq́; is illum suæ electionis certiorem facere? Et moribus receptum est satis esse, si ipso in stadio certior fiat prouocator: cui tamen non erit denegandum si suis se armis, quorum plura genera in id præparauerit, usurum contendat, dum eiusdem sint paritatis, tametsi personæ suæ conuenientius adhæreant. Fuere tamen qui existimarent ei, qui hac fiducia alium manifesta iniuria affecerit, quòd si eo nomine prouocatus fuisset, armorum electionem ad se pertinere præuidebat, non esse hoc indulgendum: sed ante congressum in id adigendum ut tanto tempore prouocatorem præmoneat, quantum satis illi esse poßit in eo armorum ludo usum aliquem comparandi. Quæ sententia ratione non caret. Sicut enim decretū est eum qui spe ad ædem sacram confugiendi deliquerit, iure asyli non adiuuari, quia patratum facinus præuiso cōmodo indignum reum reddit: ita hoc casu dicendum uidetur, ut qui manifestam iniuriam intulit, liberæ huiusmodi optionis fauore priuetur. Interestq́; publicè id obseruari, cùm ad inferendam contumeliam quosdam eo prætextu facillimos uideamus, quòd si prouocati sint, electionem armorum ad

cap. j. & fi. de immun. eccle.

se perti

ſe pertinere ſciant. Sed tamen uix eſt ut à cōſuetudine diſcedendū ego arbitrer, quòd qui iniuriam ſibi factā prouocatione ulciſci maluerit, omnibus prouocationis legibus ſubijci debeat. Cur enim iure potius, uel talione in eum non intendit?

Cauſa iuſta in duello. VII.

OLENT autem ſolertes uiri priuſquam quenquam in certamen prouocent, diligentiſsimè animaduertere, num iuſtā, certamq; cauſam foueant. Etenim opinione humana paßim receptum eſt, eum qui iniuſtè in ſtadium deſcendit ferè ſemper ſuccumbere. Nam, ut inquit Propertius:

Frangit & attollit uires in milite cauſa,
Quæ niſi iuſta ſubeſt, excutit arma pudor.

Quoties uerò dubia cauſa eſt, tum quoque prouocatori conſultius eſt deſiſtere: quandoquidem dubiam rem in ſui detrimentū uel hoc trahere poteſt, quòd aduerſus diuinā pontificiamq; legem in id certamen prodierit. Cauſæ autem iuſtitia non à Iure ciuili, Pontificio'ue, ſed diuino petenda eſt. Cùm enim Dei iudicio hoc in pugnæ genere res ſubijciatur, uanū & irritum eſſet ex Quiritium iure arbitrari ſummum illum rerum humanarum moderatorem iudicaturum: uſuq; quandoq; uidemus eos, qui humano Iure ſecuri ſunt, hoc prælio ſuccūbere. In confeſſo eſt primogeniti (ut uocant) filiū aduerſus patruū natu maiorē in auiti regni ſucceßione iure Pontificū potiorē non eſſe, et tamē bis in Germania, rebus Romanis, Othone quarto imperitante, hac in cōtrouerſia duello patruus

Cle. paſtoralis. de re iud. Inſ. l. is poteſt. de acq. hære.

succubuit. Memini (nisi fallor) apud Plinium legisse, bello ciuili Pompeiano inter occisorum aceruos Gabienum militem Romanum cùm totum diem iacuisset emersisse, & nuntijs à Sex. Pompeio ad se missis dixisse, Se cùm mortuus iaceret, interim inferos petijsse, & à dijs rursus in uitam reuocatum ut illi renuntiaret, ne clade aliqua terreretur: uictoriam enim apud partes futuram, quoniam eius causa dijs iustior uideretur. Quibus uerbis persuasi partium duces, usque ad interuentionem pro Republica certarunt: cùm tamen Augustus pro tyrannide tandem diuino iudicio obtinuerit. Sed & Annæus poëta:

Victrix causa deis placuit, sed uicta Catoni.

Et hæc maxime principibus obseruanda sunt, qui se iustißima causa belligerare arbitrantur, si uel succeßionis Iure, uel Romani pontificis, Cæsaris'ue conceßione in imperium adsciti sint: cùm diuino Iure is tantum iustus sit princeps, qui uolentibus imperat, cæteri Tyrannidis infamia notentur. quod Aristoteles scripsit. Vnde maximus poëtarum,

-Victorq; uolentes
Per populos dat iura, uiamq; affectat Olympo.

Quandoque etiam solent dij immortales improbis principibus aliquandiu impunitatem largiri, ut interim subditorum delicta puniant, eos uerò grauiore supplicio afficiant. Cauendum igitur ne temerè quisque prouocatoris partes subeat, Iure humano se tutum arbitratus, cùm diuinis legibus destituatur. Sed & non nisi maxima ex causa, & seueris grauibus'que uiris

appro

approbata, id periculi quisquam subire debet. Nam si Pontificio iure ex modica re tametsi contumax aliquis execrari, sacris'ue propulsari non potest: quanto magis ab homicidio (ut demus eum uictoriæ certum) abstinere quilibet mortalis debet? Nam & solent principes huiusmodi litigatoribus ius in suo agro decertandi non concedere: uel si concesserint, astu aliquo illusos à se dimittere. Cuius rei exemplum in Anglorum rege extat. Is cùm duo proceres inuicem de gentilitijs insignibus certaturi essent (utrique enim caput Tauri in familiæ imaginibus erat) priusquàm manum consererent ad se seorsum euocatis, Quantum uideo (inquit) hæc uos causa in bellum accendit, quòd neuter pati poßit gentis suæ signa ab altero deferri. Si igitur ex concertatoris tui sententia diuersum à tuo stemma illi gerendum concessero à duello cessabis? Cũ separatim uterq; annuisset, iußit per præconẽ enuntiari opera regis cõcordes eos discessisse, diuersaq́; illis insignia constituta, ut alteri caput Tauri, alteri Vaccæ gentilitium esset. Laudanda profectò regis sententia, iocis salibusq́; mixta, qui de re nullius momenti in arenam prodire eos uetuit. Quid enim mea interesset, si & tu à maioribus tuis per manus tibi traditum signum quamuis meo conforme in armarijs habeas, dum id citra alicuius fraudem sit? Artificibus mercatoribusq́; huius rei aliqua fortè utilitas in animaduersione esse deberet, quòd ex signo, & operarij manu pretia rerum intendantur, merces'que uendibiliores plerunque fiant. Quare officio iudicis inter eos hæc æmulatio inhibenda erit: inter nobiles rarum est ut hac de re pro-

Bart. tract. de armis.

babilis controuersia esse poßit.

Reijcitur is cuius non interest. VIII.

IS consequēter & illud subijci potest, etsi iustam causam quis sibi fouere uideatur, si tamen sua non intersit à prouocatione repellendum. Videmus enim paßim Iure ciuili pecuniariæ causæ actorem, & capitalis criminis accusatorem à limine iudiciario repelli, si sua non interesse reus præscripserit. Quapropter in singulari certamine hoc à maioribus obseruatum fuit, ut pro sui defensione cæterorumq; agnatorum, familiariumq; suorum certare liceret: pro eo qui penitus extraneus esset, non liceret. Pro amicis tamen, & comitibus uiæ, clientibus, deditisq;, non est dubium certare nos posse, cùm nisi eos in tutelam nostram receperimus, ex Romanorum instituto, uehemens ignauiæ suspicio in nos oriatur, & existimatio nostra apud graues uiros minuatur. Pro extraneo quoque arma capessere tum demum fas erit, cùm is propter imbecillitatem Longobarda lege optionem, quem campionem uulgò dicunt, substituere potest: ut si furiosus infans'ue sit, uel sacris iniliatus, uel mulier adulterij rea, aut quam aduersarius strigem seu lamiam, maleficam'ue dixerit. Extat in Annalibus, cùm in Francia à duobus matrona quædam accusatoribus correpta esset, uenisse militem Brachianonensem unà cum comite, & pro eius honore utrunque delatorem prouocasse. Cumq; in ipso stadio se in fugam comes dedisset, nihilominus animi constantia & uirtute

l. non ignorat. C. qui acc.

l. sed tūc. ff. de lib. cau.

l. item. §. comitem. de iniur.

l. benignius. de lib. cau.

ſolum illum duobus cõgreſſum uictoriam extorſiſſe, incognitumq́; & diſsimulato uti uenerat habitu in patriam reuerſum. Quoties igitur aliquo prouocato alius ſe pro eo pugnaturum profitetur, niſi prouocatus in ea cauſa ſit, ut per procuratorem certare poſsit, liberum prouocatori erit eum reijcere, & illud à Iureconſultus acceptum prouerbium referre, Quantum ad te pertinet liberas ædes habeo. l.loci.ff.ſi ſer. uend.

Quid ſi accuſatio ſit vera. IX.

AETERVM conſueuit hac quoq ue in re inter militares uiros, eſſe nõ mediocris altercatio, ſi te furẽ, maleficum, imbellem, ſpurium ue per contumeliam appellauero, idq́; uerum ſit: an ſi à te in certamen prouocer, iuſtam ego cauſam fouere cenſendus ſim? Cum enim publicè interſit nocentium delicta palàm fieri, legitimè me feciſſe pleriſq; uideretur. Sed hanc ego quæſtionẽ ſic definire ſoleo, ut eius qui conuitio prouocatus eſt, reſponſionem in primis perſpiciamus. Si enim mentiri prouocantẽ dixerit, male excepit, melioremq́; actoris cauſam reſponſione ſua fecit. Si uerò ſimpliciter dixerit, malè eum & iniuſtè facere qui ſibi contumeliam dixerit, id que ſe enſe probaturum, in duello meliorem cauſam obtinet. Nec enim iure diuino aliquem probri etiam ueri compellare fas eſt, niſi prius Euangelicæ denuntiationis obſeruata ſit formula. ea eſt: Si peccauerit in te frater tuus, eum ſecretò officij admone. Si minus audiens dicto fuerit, adhibitis duobus uel tribus teſtibus iterum argue. l. eum qui. ff. de iniur. cap. nouit. de iudi.

argue. Si perstiterit, contumacem concioni symmystarum indica. Quibus uerbis apertè ostenditur charitatem, quam homo homini, Christianus Christiano præstare debet, non id exposcere ut palàm cuiusquam delicta in corona hominum diuulgentur: cùm nec ex usu publico sit, ut omnia uera eadem & manifesta
d. l. cum qui. sint. Iuris tamen ciuilis interpretes aliter distinguunt, ut si delictum alicui obijciam quod palàm agnosci publicè non intersit, actione iniuriarum tenear: ut si claudum aliquem, cæcum'ue dixero. Quòd si te spurium uel sceleratum uerè appellauero, non tenear. Publicè enim refert spurios cognosci, ut ab honoribus arceri poßint: sicut & facinorosos homines, quos lex pœnali gladio insequitur, caueriq; ab eis iubet. Vt enim delicta palàm innotescerent, uidemus olim constitutum ut aliquo præmio accusatores afficerentur. Solebantq; ueteres oratores ex illustris alicuius iuri accusatione rudimenta artis suæ in senatu auspicari. Sic Cicero C. Verrem: sic Marium Priscum C. Plinius damnauit. Nec indignum bono uiro existimabant, scelestis hominibus peculatoribusq; diem dicere, pulcherrimamq; sibi famam ex utilitate publica comparare.

Quemadmodum concipienda denuntiationis uerba. X.

PLVRIMVM igitur refert quemadmodum prouocator uerba concipiat, & quibus se modis reus tueatur, quod uarijs exemplis demonstrari potest. Finge, Prouocator

uocator dixit te furem equi Semproniani, uel lenonem propriæ uxoris, uel falsæ monetæ distractorem: si tu equum Sempronij esse nescias, sed bona fide poßideas, si uxorem castam arbitreris, si monetam adulterinam esse ignores, proculdubio iniustè prouocatus es, cùm horum criminum nemo nisi sciens reus sit. Cum aliquem iactantem audissem, se noctu arcem clanculum introiuisse, si eum prouoco quia ingressus fuerit, male prouoco. quid enim si falsa effutierit? Prouocandus igitur est non quia ingressus, sed quia se ingressum professus fuerat: non enim adeò efficax est hæc confeßio, ut ueritas præualere ex iudicio presertim diuino non debeat. Dixi te illegitimum cùm principis indulgentia natalibus restitutus esses: iniustè ago. nõ enim illegitimus nunc est, quem princeps restituit. Debui itaque illegitimè natum dicere: tunc enim uerba ad tempus natiuitatis referuntur. cap. innotuit. de elect. Dixi proditorem qui abolitionem criminis, restitutionemq; iam impetrarat. Sunt qui male conceptam formulam arbitrentur: non enim amplius est proditor, qui notæ exemptus est. Ipse subsisto, quoniã indulgentia (ut in l. fin. C. de lege dicitur) quos liberat, notat, & ut inquit P. Naso, abol.

Pœna potest demi, culpa perennis erit.

Sed tamen in re dubia cõsultius erit prouocatori, si fuisse proditorem dicat. Fuit enim quãdoq;, tametsi in præsentia non sit. Cum tecum de contractu aliquo uerba fecissem, conuenissetq; inter nos de pretio & lege contractus, solumq; superesset ut sequenti die rem documento publico perficeremus, interimq; pœnituisset, tu me his prouocas, quòd tali die uti conueneramus non uenisti,

testatio-

testationemq; contractus non perfecisti, iniustè improbeq; à te factum est. Dixi non sat prudenter conceptam formulam. Si enim respondero me iustè & licitè id fecisse, uera dixero, quoniam Iure ciuili quo utimur ante instrumenti confectionem permissa est pœnitentia. Satius itaque fuisset si prouocator me inhonestè, nec more boni uiri fecisse scripsisset. Non enim omne quod licet, honestum est. Illud quoque in animaduersione esse debet, ne qui prouocationis aleam generaliter subiuit, deinde se coarctet, specialemq; iniuriam adducat, cùm poßit quis in generali malam causam, in speciali bonam habere. Ecce te prouocaui tanquàm principis tui proditorem: tu simpliciter negas, ipse replico te proditorem, quoniam ad eius hostes clàm literas miseris. Ergo (tu rursus excipis) de hoc certemus: quanuis enim maiestatem læseris, si uerum sit nullas te literas hostibus dedisse, mihi causa excidendum erit. Et ut tandem finiam, hoc semper duelles fixum immotumq; habere decet, ut si in literis aliqua sint uera, quædã falsa, constitutionem controuersiæ in ea solum parte collocent, quæ falsa non sit.

Paul. l. contractus. C. de fi. instr.

l. non omne. de reg. iur.

An ex noua causa omissa veteri pugnari poßit. XI.

SED num qui certamen ex alia causa tibi indixit, ab ea recedere, & nouam capeßere ualeat? Pone, dixi te adulterum: tu negas, aliudq; crimen mihi impingis. poterone omissa quæstione adulterij, super crimine mihi obiecto

iecto te prouocare ? Et frequentius receptum est me non posse, nisi in priore querela uictum me fatear, herbámque dem. Ipse id adeò uerum esse arbitror, ut nec super obiecto crimine amplius decertari posse inuito reo existimem. Cum enim prouocator conuitij suomet iudicio iniustæ contumeliæ conuictus sit, licuit prouocato illi crimen etiam falsum obijcere. Nec enim iure nostro permissum est, ut Clodius quod (ille inquit) accuset mœchos, Catilina Cethegum. Sunt tamen qui arbitrentur ita demum id procedere, si par pari iniuria retaliata est, alioquin propter excessum defensionis modum pugnari posse. Exempli causa, Dixi te adulterum: tu respondisti, Non sum adulter, sed tu ille ipse adulter es, itemque fur, sicarius, & peculator. Ego replico, Quin igitur armis experimur ? ostendam enim me nec furem, nec sicarium, neque peculatorem esse. Sed hæc mihi sententia nimium scrupulosa uidetur, nisi cùm de prima iniuria adhuc durat quæstio. Possum enim dicere, Ergo & te adulterum, & me eorum criminum innocentem armis probabo. Fieri tamen hac in re durior actoris conditio fortè censeretur, qui cùm coniunctim intendat, uidelicet aduersarium adulterum, se uerò eorum criminum innocentem, si alterum falsum sit, iniquam causam suscipiat. Ego tractatum hunc perquàm ambiguum arbitror. Cum enim prouocator in altera causa ius habeat, in altera prouocatus, uerisimiliter non minus ambiget numen istorum Mauors, quàm olim fecisse Iupiter dicitur, cùm cuidam lepori con-

l. edita. C. de eden.

l. uiro. ff. sol. mat.

arg. l. ut uim. de iust. & iur.

cessis-

ceßiſſet ut omnium canum morſus currẽdo euitaret: deinde eius promißionis immemor poſt aliquot annos cani, quem Cephalus ductabat indulßiſſet, ut omnes quos cerneret lepores apprehẽderet, incidiſſetq; forte in leporem is canis, tradunt enim Theon, Hyginus, & Germanicus Iouem neſcium quid faceret, ne manifeſto mendacio teneretur, utrunq; inter aſtra collocaſſe. Quo exemplo ego cenſerem utrunq; ad inferos detrudendum. Satius itaq; fuerit ſi diſiunctiuè actor reſpondeat, quòd tum ſufficiat alterum uerum eſſe.

Modus denuntiationis in certamen, & an procurator admittatur. XII.

ONSVEVERVNT autem prouocatores literas ad perduellem ſuum mittere, cum iniuriæ ſibi factæ cõmemoratione uel expreßione cauſæ de qua certandũ ſit: additurq; his teſtatio, ut ſcilicet præfecto duelli exhiberi ultro citroq; miſſæ epiſtolæ poßint, cui cùm diſceptatio huiuſce rei omnis permittatur, teſtatione uti conſultius eſt, ut ſi quicquam negetur, in promptu fides eſſe poßit. Quapropter ad ſubſcribendum non quilibet admittẽdus eſt, ſed ſolis rei militaris peritis, & qui adeſſe certamini poßint, id munus credendum. Sufficere autem uiderentur duo teſtes, niſi quòd ſi ex amicitia uel alia cauſa aliquis refelli poſſet. Satius erit trium obſignatione uti, ut numerus, ſi uſus ueniat, ſupplere poßit, quod ex alicuius ſuſpicione eleuaretur. Mittuntur ſanè ipſæ literæ plerunque cum aliquo belli ſigno, quale eſt chirotheca uel pugio

uel pugio, per probatæ fidei nuntios, uel præcones exercituum, quorum relationi etiam fides adhiberi solet, non solum in his, quæ ad relationem epistolæ pertinent, sed etiam si qua huic mãdato adhærent: ut si dicat eum se non reperisse, uel repertum dixisse se certamen detrectare. & hæc enim mandato connexa sunt. Idem si non potuisse officio suo fungi affirmet, quia aliqua ex causa impeditus fuerit. Putauerim tamen quotiescunque de immodico damno ageretur, uix esse ut uni in causa capitali credatur, hacq; in re potißimum iudicis arbitrium uersabitur. c. cum p.&c. ti. de appel. l. iij. §. j. de test.

Sed an receptis literis debebit prouocatus aliqua testatione uti, ne uideatur scribenti consentire? Et iure nostro existimarem parum id referre, cum ex natura actus soleant hæ epistolæ ideò transmitti, ut eis tempore idoneo expreßim respondeatur, non ut mox postquàm in manus delatæ sunt tacita uoluntate approbentur. l. si filiusfa. ad Maced.

Sed an per procuratorẽ prouocari quisquam in duellum poßit, uel prouocatus respondere? Et cum in causa publici iudicij procurator nulla ex parte admittatur tum propter rei grauitatem, tum quòd huiusmodi maiore diligentia indigeant, quam maximam unusquisque in suis rebus, leuẽ in alienis adhibere solet, existimauerim procuratorẽ nõ admitti, præterquàm si de aliquo articulo agatur ab ipso certamine separato. Qua ratione procuratorem iure constituam, qui cum perduelle agat quo potißimum loco certandum sit. Idipsum uerò pugnandum nec'ne sit, quoniam in eo summa quæstio est, in ipsorum principalium disceptatione uersabitur. Sed & quoties per optionem (quem campionẽ uulgò uocant) nobis pu- An procurator admitatur. §. ad crimen. de pub. iud.

gnare permittitur, toties & procuratorem cōstitui posse uero propius est.

Quid si quis neget se seruaturum formam. XIII.

AETERVM interfui quandoque aliquorum rixis, qui cum ob reuerētiam principis non auderent in eius agro certare, id egerunt, ut ubicunque extra eius principis ditionem hostem reperirent, comminarentur in eum se impetum facturos & duello experturos. Quid hoc casu prouocato agendum censemus? Et crediderim posse eum literis aduersarium suum admonere, minas illas furiosi potius hominis, quàm strenui equitis more dictas esse: & ideò si secum duello experiri uelit, obseruata à maioribus formula illum uti debere. Nec enim æquum esse ut ipse prouocatus continuò in armis ex tam generali incertaq; prouocatione uitam ducat. Nam sicut iure Quiritiū potest reus actorem, qui generaliter in iudicio quicquam intenderat, ut ab actione cesset, aut specialiter quid sibi uelit declaret, compellere: ita arbitror & hoc casu prouocato licere, in id actorem adigere ut certa forma experiatur. Quòd si prouocator in sententia permāserit, ineptamq; petitionem mutare noluerit, quoniam hic non ex iure manu consertum, sed magis ferro (ut Ennianum carmen interim usurpem) & uiolenter agit; poterit ui maiore cogi, & capta occasione quandocunque prouocato uisum fuerit, appeti. Quis enim iustè eum non credat superatum, qui maxima temeritate legem duelli spreuit, qui summa

summa stultitia in cõtinuo armorum terrore perduellem detinere credidit, cùm ipse interim securus oscitãsq́; ageret? Poterit & prouocato aliter officio iudicis consuli. Si enim communi principi exposuerit se ea forma prouocatum, ut incertus sit quo tempore, & quo loco pugnandum sit: ad hæc absque eius auctoritate id factum, uereriq́; ne etiam si se defendendo prouocatorem strauerit, in legem committat, & ideo suis rebus prouideri postulet: partes principis erunt, ut si in casu legis duellicæ prouocator sit, eum compellat seruata legis forma negotium prosequi: si non sit, iubeat abstinere: & si probabilem metus causam subesse uiderit, prouocato familiam gladiatoriam concedat, quæ pro eius defensione expensis prouocatoris excubet. Qua de re & infra disserturus sum. gl. l. fin. C. de erog. mili. ann. l. xij.

Interim non licet se offendere.

XIIII.

OSTQVAM inimicitias miles perduelli suo denuntiauerit, chartulamq́; ad illum miserit, in confesso est interim alteri non licere, alterum quoquomodo insequi, donec in stadio constituto tempore concurrerint. Denuntiatio enim duelli more militari securitatis publica fide concessæ uim habet: quæ consuetudo duplici ratione uidetur approbari. Nam iure gentium absque indictione denuntiationeq́; nullum licitum est bellum. At qui aliquo se loco certaturum professus est, extra illum locum absque noua denuntiatione pugnare non potest. l. ex hoc iure. de iust. & iur. c. pro hum. ii. de hom. l. vj.

Sed & qui duellum denuntiat in id ex natura actus fidem suam obligare uidetur, ut eo in loco decernat in quo conuenerit. Nam & Iure ciuili pendente lite nil innouandum est, sed legitimus finis expectādus. Soletq; uulgò dici, Via quam elegisti ea tibi pateat. Si quis igitur in perduellem suum interim impetum fecerit, is & proditionis & uiolatæ fidei reus meritò habebitur, et quanti omnino intererit iudicis officio damnabitur.

Quid si prouocatus latitet, uel nolit respondere. XV.

SED quomodo actori cōsuletur quoties quis latitat ne prouocetur, uel prouocatus respondere abnuat? Et si de his casibus agatur quibus duella prohibita sunt, nulla est dubitatio ei non consuli qui iniustè huiusmodi telam ordiri audet. Tunc ergo probabiliter dubitabitur, cùm lex duellum concedit. Et in latitantem hæc remedia inuenta sunt, ut in eius domicilium prouocatoriæ literæ per nuntium deferantur: dein in comitatu in quo uersari solet loco publico chartulæ ipsæ proscribantur, uel per præconem edictumq; aduocetur: postremo eius tribuno uel iudici denuntietur, ut latitantem admoneat. Quibus sic peractis si in tenebris uersari perseuerauerit, tunc tanquàm contumax existimabitur, eritq; eius opinio apud strenuos milites leuior. Quæ infamia, si ille intra annum sui copiam fecerit, certamenq; suscipere non abnuerit, abolebitur. Id'que exemplo primi decreti dicendum arbitror, quo in reum contumacem interloqui

l. hoc autē. ff. ex quib. cau. in poss.

prætor

prætor solet, in possessionem bonorum actorem mittendum, & nihilominus eo copiam sui intra annum legitimum'ue aliud tẽpus arbitrio iudicis faciente iusq; suum prosequente restituitur. In prouocatorijs autem controuersijs iccirco expectandus annus non est; quoniam post denuntiationis acceptationem non nisi semestris instantia eis more militari constituta sit. Si uerò prouocatus literas quidem recepit, sed respondere abnuit, existimauerim & eum uarijs modis cogi posse. Et in primis post congruam moram decernet iudex ni responderit, eum infamia facti notatum censeri: quam abolere non poterit, nisi deinde prouocatoris partes ipse sustineat. Poterit & sub pœna confeßi criminis illi mandare ut se defendat, uel culpam suam agnoscat. Poterit & comminari se militaria insignia ceu ignauo militi ademptiturum. Quòd si prouocatus semper litem defenderit, sed statuta die sine legitima causa in stadium non uenerit, pro confesso conuicto'que habetur, causamq; sine spe restitutionis omnem amittit: nimis enim magna hæc est contumacia. Qua de re infrà quoque aliquid attingam. Sunt qui hosce contumaces in tabellam pingi curent, iconicasq; eorum imagines secum deferant cum aliqua exprobratione. Sunt qui eorum gentilitia insignia inuersa deferant, uel sub equi caudam annectant. Sunt qui uexilla uersa hasta per puluerem trahant. Sed hæc non nisi eo casu concedenda sunt, quum prouocator in stadio comparuit, & reo contumace per iudicem obtinuit eum pro confesso & uicto esse: non enim ex leui contumacia tantum infamiæ quenquam subire æquum est.

l. si finita. §. Iul. de dam. infe.

l. si prius. de op. no. nun.

Quando prouocatus detrectare poßit. XVI.

VIDENDVM nunc est quibus se exceptionibus tueri prouocatus poßit, quibusq; casibus in duellum prodire non teneatur. Et generaliter potest quilibet se excusare, & se in certamen proditurum negare, profiteriq; se Iure ciuili non in bellica cum aduersario acturũ. Cum enim lege Euangelica, atque Pontificum: cum item Iure ciuili prohibita sit monomachia, non est quisquam cogendus aduersus legem in apertum se periculum immittere: nec ex nostratibus iurisconsultis quisquã hactenus fuit, qui in hanc sententiam pedibus non iret. Lege quoque Longobarda qua aliqui casus excipiuntur, hi solum sunt obnoxij, qui ea lege se uiuere profitentur: qui uerò ius Quiritum eligunt, tutò se excusare possunt. Vetus adagium est, Omnia prius experiri, quam armis sapientem decet. Cum ergo tot magistratus, tot leges, tot pragmatici constituti publicè sint, ut ius suum unicuique reddatur, quid opus fuit barbaro hoc more, armis id petere quod iure & consilio peti potest? In eo se plurimũ exercuerunt ueteres, ut publicæ utilitatis causa liberis hominibus ciuitas repleretur: at hoc more ob ciuilem discordiam facile uacuaretur, cùm ex duobus strenuis alter necessariò amittendus sit. Adde quòd cùm olim more pecudũ uiueretur, et imbecilliores fortioribus succumberent, deorum munere constitutæ sunt urbes, & hominum conuentus, & Iura inter eos promulgata, ne quisquam

In l. ex hoc iure.

quisquam alteri obnoxius esset, atq; ex æquo omnes agerent: qua concordia quæuis pusillæ res in immensum creuêre. Quapropter huiusmodi prouocatores ceu seditiosos uiros, & discordiarum in ciuitate sua auctores, putarim è Republica eyciendos esse. Quid enim minus honestum est, minusq; bono uiro conuenit, quàm id certamen suscipere, in quo qui forte succubuerit ceu sacer & abominabilis Eucharistia priuetur, cõmunemq; canibus tumulum sortiatur? Neq; enim religioso loco sepeliri, aut mystico pane ali hosce pugnatores leges sinunt. Qui uerò bona fortuna usus uicerit, & ciuem manu occiderit, si non annuente communi principe prælium indictum proponatur, publico iudicio homicidij reus est. Neque enim pacta priuatorum iuri publico derogare possunt, & membrorum suorum nemo dominus est. Et sicut sibi ipsi mortem consciscere saluis legibus nemo potest, ita nec alteri id iuris concedere potest. Sed uerum est quod Satyricus poëta inquit:

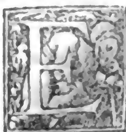
l. j. C. de sedit.

d. c. monomachiam.

Dixeris hæc inter uaricosos centuriones,
Continuo crassum ridet Vulpennius ingens,
Et centum doctos curto centusse licetur.

Cum igitur huiusmodi dæmonum mancipia iam diu animam Christiana lege perdiderint, sinamus eos etiam uitam quamprimùm amittere, & interim disputemus quibus nam alijs exceptionibus tueri se prouocatus, etiam salua eorum barbara consuetudine ualeat.

Ex tempore, ex loco, ex Iudice propter suspicionem excipi posse. XVII.

T SICVT in iudicijs exceptionum aliæ dilatoriæ sunt, quas antiqui trãslationes uocabãt, aliæ peremptoriæ, quæ præscriptiones dicebantur: ita in hoc tractatu aliquas defensiones reperire est dilatorias, quæ ex loco, tempore, uel iudice oriuntur: alias peremptorias, quæ uel ex persona prouocatoris, uel ex persona prouocati uires accipiunt. De singulis igitur quibusque breuiter agendum. Et ex tempore rarò cõtrouersia oritur, cùm constet diebus festis licitè duellum recusari: tum enim sacris rebus ex lege Christiana indulgendum est. Ex loco & iudice frequens disputatio intercedere solet, cùm prouocator iudicem sibi suspectum, uel locum non tutum esse asserit, reumq; culpæ uel doli notat, quòd bona fide non elegerit: contrà reus iustè se elegisse ait, cum poßit prouocator illuc fide publica accedere. Solentq; militares uiri huiusmodi exceptionem uix admittere, quòd pugnandi audaciam retundere uideatur: commemorantque plura exempla quibus etiam in hostium castra à strenuis & ingentis spiritus uiris itum sit. Ego rem hanc ab arbitrio iudicis plurimam uim trahere arbitror: nec enim fragilitati cautionis etiam si fide publica facta sit, paßim fidendum est. Promisit Annibal impunitatem militi Romano, qui cum elephante se committeret, & tamen uictorem cum manubijs domum redeuntem per equites intercepit. Promisit Otho Moguntiaci antistes, si Francorum comes Albertus Ludouici Cæsaris hostis secum ueniret, aut principi irato eum conciliare aut sospitem in præsidium sistere:

Ex tẽpore. Cap. j. de treug.

Ex loco.

Ex Iudice.

ſtere: & egreſſum cùm per cauſam prandij rurſus in arcem duxiſſet, quaſi tum iureiurando defunctus hoſti amicum, fidemq; ſuam prodidit. adeò periculoſum eſt fidem alterius ſequi. Cum ex regni proceribus quendam Alphonſus Terraconenſis odio proſequeretur, & ad ſe per nuntium accerſitum arbitraretur non uenturum, aucupij prætextu, cum magno falconum & accipitrum numero proximus arci in qua is ſedes habebat acceßit, & ut ad ſe ueniret impunitatem illi fide publica ſub iuriſiurandi religione ſpopondit. Mox credulum, & nequicquam Deos inuocantem cruci affixit, hoc cauillo: Cùm tu ſepißime fidem mihi fefelleris, iniquo animo pati non debes, ſi ſemel & nunc tantum quod tecum pactus ſum nec ipſe obſeruem. Arbitrandum itaque amplius eſt, & ex uериſimilitudine ſuſpicionis admittenda uel reijcienda exceptio, nec enim hac in re quicquam conſtitui in uniuerſum poteſt. A loco quoq; ea controuerſiæ ſpecies deducitur, cùm prouocator neminem ex principibus reperit, qui ius in agro ſuo pugnandi fide ſua exhibere uelit, & is hoc prætextu perduellem ad Turcas uel Saracenos perducere conatur. Iuſta enim eſt prouocati recuſatio, qui ad communes hoſtes iturum ſe negat, nec eorum fidei credere tutum arbitratur. Cum enim duelli is iudex ſit, qui ſecuritatem agri promiſit, iuſtè quilibet Chriſtianus negat arbitro alienæ ſectæ diſceptatore uti. Huiuſmodi enim uiri non ſolum apud nos infames ſunt, ſed etiam Pontificum edictis abominabiles, ut cum eis nullum nobis poßit eſſe commercium, nulla familiaritas uel cõiunctio: quippe lex iubet eos eſſe extra eccleſiam,

A loco.

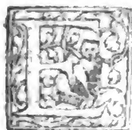
l. ſi quis. C. de Iudæis.
cap. ad prob. en dū. de Iudæis.

cap. ad mensam. xj. q. iij. id est congregationem nostram. Salomon quoque in Parabolis: Homini, inquit, alterius legis ne confidas. Vt igitur ad profanos impiosque accedere nemo cogitur, ita nec ad deserta incultaque loca, qualia sunt, Hercinio Ardueno ue saltu: in his enim syluis, non iusti milites, sed insessores uiarum, latronesque solent decertare: meritoque prouocatus locum ad quem accedere turpissimum est, euitabit. Nam si arbitro ad inhonestum locum aliquem citanti impune non paretur, quanto magis hoc in casu idem dicendum est. Quid enim si arbiter me in lupanari uel popina adesse iussit? Cum Antigonus rex Macedonum Antagoram poëtam in popina deprendisset, gulamque ei exprobrasset, Homerumque haud unquam tali loco ab Agamemnone repertum diceret: Respondit Antagoras, Haudquaquam, ô rex, tam sordida leuisque cura Agamemnonem tangebat, ut istuc descenderet, uisurus quid coqui, & eorum assecla cantores in olla haberent. Debet igitur quisquis uel egregijs maioribus ortus, uel suapte uirtute nobilis id potissimum cauere, ne inhonestum locum adeat, quod maxime in duello obseruandum est: cùm more militari receptum sit, ut frequentibus in oppidis aßistentibus principibus uiris sub fide publica manus conserant, quòd scilicet pro fama & honore, & ut magni eorum spiritus innotescant magis decernere uideri uelint. quàm pro odio & ultione, quæ infirmorũ animorũ affectus esse solent.

l. si cũ dies. de arbit.

Quæ exceptiones refellant prouocatorem. XVIII.

Ex

X persona sua restituitur prouocator, quando perduellis eũ allegat scelestũ esse uel infamẽ. Qui enim huiusmodi criminibus notatus est, aduersus eũ, qui integræ famæ sit admitti nõ debet, tum quia impar, tũ quia tales ab armata militia repellũtur. Adde quòd etiã iure nostro sicarij, peculatores, fures, idq; genus improbi uiri ius quẽquã accusandi nõ habent. Quis enim admittat quenquã de iniuria sibi facta cõquerentẽ, qui ipse alios soleat hisdẽ malis inquietare? Nec enim lex iustior ulla est, Quàm necis artifices (ut inquit Ouid.) arte perire sua. Si quis itẽ crimina militaria cõmiserit, iuste (ut arbitror) cõfutabitur. Quid enim si trãsfuga quis fuerit, uel seditiosus, uel proditor, uel ignominia missus, uel desertor, uel periurus, sacramẽtiq; militaris cõtẽptor? Itẽ qui dominũ in prælio deseruerit, qui cũ cõmanipularibus in aliquod delictũ cõspirauerit, qui in exploratione collusit, qui lenociniũ exercuerit, uel negotiationẽ militibus iure prohibitã, & si qua similia: is enim tãquàm nõ integræ famæ sit, nõ est admittẽdus ut aliũ prouocet. Sed an sufficiat eũ ita uulgò haberi, an uerò requiratur sentẽtia iudicis esse cõdẽnatũ? Et uideretur pro scelesto quẽquã nõ haberi, nisi post rẽ iudicatã. Et iure ciuili id ita esse dubiũ nõ est. Sed cũ etiã is cuius opinio apud graues uiros onerata est repellatur, putarẽ si quis taliũ criminũ reus habeatur, uulgoq; male audiat, in eadẽ causa esse, ac si dãnatus esset, idq; iudicis arbitrio discernẽdũ. Nã & miles qui status sui controuersiã patitur, tametsi re nõ iudicata, interim pro pagano habetur. Et qui ignominia missus uel exauctoratus est, licet à suo

c. j. de accus.

l. ij. de re mil.

l. j. §. integer. ff. mil no.

l. athletas. in fine. ff. de infa.

l. qui status. de re mil.

l.iiij. §.qui ignominia. ff. eod. iudice deinde absoluatur, amplius in album recipiendus non est. Existimauerunt tamen aliqui si de crimine læsæ maiestatis agatur, huiusmodi exceptioni locum nõ esse, quoniam specialiter eo in iudicio id proditum sit, ut ad prosequutionem qualescunque admittantur, cùm L. Sergij Catilinæ coniurationem in remp. factam Fuluia impudica mulier detexerit, & consulem M. Tullium in l.in quæstionibus. ff.ad leg. Iul.maiest. eius indicium instruxerit. Sed tamen hac in re nos aliter sentimus, cùm lege Longobarda si hoc de crimine contendatur, qui impar est, per optionem (quem uulgò l.fin.de malef. Campionem dicunt) pugnare debeat. Vnde apparet & hoc quoque in casu imparem repelli, nisi cùm æquè digno optione armis decernat: nam & quò grauiora delicta sunt, eò lex huiusmodi congressus magis abhorret. l.j.qual.quisq. se.def. Quoniam graue & impium (inquit Longobardæ legis auctor Rotharis) uidetur, ut magna causa sub scuto per pugnam dirimatur. Et quanuis iure Romano ab accusatione perduellionis etiam indigni non arceantur, haud tamen ideo censendum est huiusmodi uiros in monomachia admittendos, in qua non de accusatione, sed etiam de criminis ipsius probatione & quidẽ absurda agitur.

Quid si sit spurius. XIX.

SED nunquid spurius ceu infamis recusari in duello poßit? Et uideretur iustè repelli, cùm hoc hominum genus de facto notetur, c.si gens. 56. dist. lexq; Pontificũ eos fidei fluxæ, & militiæ nõ idoneos existimet, uulgoq; uideamus gẽtilitia insignia nulla illis nisi cum transuersæ lineæ nota concedi. Nam

&

& filij appellatione non comprehenduntur, quoniam lex non certo parente natos, ſed ſine patre, & ambiguis natalibus interpretatur, ab honoribusq́; tanquã uiles & dedecore operti repelluntur. Sed tamen hac quoq; in re deferendũ conſuetudini eſt, quæ cùm ſpurij nõ proprio delicto, ſed aliena laborent culpa, nimirum parentum fœditate, in militiam nomen dare eis permiſit. Vnde nec pugna ſingulari æquum eſt eos reijci, ſi tamen cætera probi uiri, bene educati ingenio manú que prompti ſint, iniuriamq́; ſuam proſequutum eant. Nam & noſtra ætate uidimus, doctoresq́; noſtræ profeßionis habuimus Iureconſultos primi nominis, pudendis tamen ortos natalibus. Legimusq́; in hiſtorijs Arnulſum, qui primus & ante Othonem ex Gallia in Germaniam imperij titulum tranſtulit, ex Caroli Magni pronepotibus ſpurium fuiſſe. Fuerũt & in Cypro Reges, fuerunt ubiq; etiam adprobatißimi duces non abſimilibus orti natalibus, ut uerißimum ſit illud Platonis oraculum, Seruos à regibus, reges à ſeruis oriri. Et quæ de ſpurijs dicta ſunt ut à duello non probibeantur, multo magis locum in his ſibi uendicabunt qui natalibus à principe reſtituti ſunt: his enim nulla nota impingi poteſt.

Quid ſi prouocator ſemel uictus fuerit. XX.

SED quid de his cenſendum qui in duello ſemel decertarunt, & uicti ſunt, num iterum poterunt admitti? Et ſicut calumniæ cauſa condemnatus iterum in noua querela auditur;

auditur: ita & hoc casu dicendum aliquibus uideretur, si modo suam suorumue iniuriam ultum eant. Contrà sentiunt omnes: quoniam quisquis calumniæ reus est, ex edicto prætoris infamia notatur. Superius autem à nobis definitum fuit quisquis ex culpa sua famosus sit, siue iuris, siue facti nota fœdetur, ab hoc certamine repelli. At qui semel hac pugna superatus est, ceu iudicio diuino dānatus, ineluibilē calūniæ maculā sibi inurit. Posset tamen alia sententia quibusdā casibus obseruari, ut in armillatis qui uirium ostētandarū causa, uel amoris furore acti decertarunt: nec enim hi iudicio diuino calumniæ rei dici possunt, qui de ea re certarunt de qua iudicium nullum esse poterat. Idem ferè arbitrarer in eo qui periculum armorum non fecit, sed priori querelæ sponte renuntiauit: hunc enim alia in causa etiā aduersus eundem hostem audiendum arbitror, dum tamen prioris controuersiæ damna illi resarciat. Quippe multum interest inter armis superatum, & eum qui propria confeßione iniquæ causæ renuntiauit: cum hoc enim mitius agendū.

l. qui iudicio. de accus.
l. 1. de infam.
l. cū qui. de iure iur. and.

An vno prouocato alius interim prouocari poßit. XXI.

HINC quoque consequens est, ut si aliquem ad certamen prouocauero, & interim antequam dies uenerit aliū alia ex causa prouocem, pugnam detrectare illi licitum sit: quoniā donec priori cōtrouersiæ impositus sit finis, nouā incipere nō decet. Si enim cùm posteriore succubuissem, isq; iure belli me manu captum haberet, posset qui

prius

prius prouocatus est me uendicare, & quodam quasi euictionis iure mihi manum inijcere, & ut secum qui antiquius ius habet decertarẽ compellerem, uictumq; in leges suas cogere, quo casu alterius uictoria cassa inutilisq; efficeretur. Constat que præiudicij exceptionem, non solum tunc obseruandam cum de eo constet, sed etiam si quo casu constare poßit. Et hæc quidem more militari magis introducta credere par est, quàm ut legibus ullis probari poßint: cùm in pignoribus solum id constitutum sit, ut qui tempore prior est, idem & iure potior habeatur: in actionibus uerò personalibus is præferatur, qui manum prius iniecit dominiumq; acquisiuit, tametsi alius antè contraxerit.

l. fundum. de except.

l. quoties. C. de rei uendi.

Quid si noua exceptio superueniat. XXII.

NEC enim nouum est ex his quæ interim superueniunt aliter quandoque atque aliter constitui. Finge aliquem illustrem equitem in duellũ hostem suum prouocasse, deinde interim infamiæ nota aspersum, an prouocatus sibi indictam pugnam seruare tenebitur? Et dubium non est non teneri: quoniam huiusmodi promißio hanc habet conditionem, Si eodem in uitæ tenore permanseris. Nam & miles tametsi in numeros accitus, ex nouo delicto manipulo expungitur: & qui uxorem aliquam se ducturum iureiurando sanxit, si ea interim stuprum patiatur, promißione soluitur. Possentq; huiusce rei innumera exempla adduci, quæ otiosis recensenda omitto.

cap. quemadmodum. de iure iurand.

In l. num quis. de solut.

Prouo

Prouocati persona semper censetur approbata. XXIII.

ILLVD generaliter admittendum est, omnem hanc indignitatis quæstionẽ respectu prouocantis locum sibi uendicare: cum uerò de prouocato agitur, irritam & superuacaneam esse. Qui enim famosum aliquẽ, uel scelestum inuitat, detrectare eius congressum non potest: habet enim quod sibi imputet, qui huiusmodi uirum compellauerit. Nam & iure nostro cautum est, ut quisquis in iudicium intestabilem aliquem uocauerit, quales sunt quos uulgò bannitos, quosq; excommunicatos uocamus, eorum personam ceu liti prosequendæ legitimam appro-
l. de pupillo. §. bare censeatur. Sunt abanniti qui in annuum exiliũ mis-
seruo. de op. no. si sunt cædis perpetratæ causa, quod Græcus sermo, ut
nunc. Homeri interpres Eustathius auctor est, ἀπενιαυτισμὸν, quasi abannationem dicas, conformi Latinis nomine appellat. Sunt autem hi exules capite diminuti. Et ideo integræ famæ miles tales in certamine auersari licitè poterit. Quanuis enim sententia eius à quo damnati sunt, extra territorium, suæque iurisdictionis fines impune negligi poßit, cùm tamen notam infamiæ ingerat, perso-
Bar. l. cunctos namq; ceu intestabilem afficiat, satis putarem ubiq; lo-
popul. corum pro scelesto & reprobo homine hunc haberi.

Qui prouocari non poßint. XXIIII.

Ex per

X PERSONA rei oritur exceptio, quoties is se talem esse asserit, ut prouocari non debeat: quales sunt initiati, quos clericos uocamus. Cùm enim arma clericorum sint lachrymæ: cùm item summus Pontifex eis specialiter prohibuerit ne in duello certarent, aut certantibus spectatores adessent, ius fasq; est eos hac ex causa non inquietari. Quapropter in his urbibus, quæ summo Pontifici aut sacris Antistitibus subijciuntur, non debet unquam monomachia concedi. Mirum tamen est quòd Otho Imp. lege Longobarda, si ecclesia aliquam cõtrouersiam habet, cum aduersario per duellum litẽ dirimi iussit: licereq; sacerdotibus optionem constituere, sanxit. Quam absurdißimam legem interpretatione pleriq; restringunt, ut solum eo casu locum habeat, cum de re prophana prophani hæres ecclesia litigat. Ego huiusmodi constitutionem de albo abolendam arbitror, qui sciam non licere Cæsari quicquam de rebus ad sacerdotes pertinentibus edicere. Igitur ut iusta est clerici pugnam deprecantis excusatio: ita & sapientiæ, literariæq; cuiuslibet profeßionis doctoris eadem ratione admittenda est, siue militis prouocantis dedecus, siue profeßionis diuersitatem, siue personarum imparitatem respiciamus. Nec enim ullus armato homini honor est, si inermem prouocet: sole perustus, umbraticum: corporeis laboribus assuetus, sedentarium: pinguis & bene curatus, tenuem atq; emaciatũ. Poteritq; doctor hostili impetitioni sic respondere: Vt tu me tuis armis in certamen prouocas, ita ego te iure manu consertum in arenam meam.

c. 2. j. de cler. inter duel. cer.

l. fin. qu. il. se quisq. def.

Quid in doctore.

D

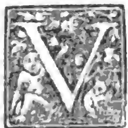
id est coram magistratibus uoco: quo in loco armis meis, nimirum libris & doctrinarum auctoribus, ostendam quantum artes tuae nostris sint inferiores: faxoq́; ut, quod summus omnium oratorum dixit,

Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ.

Nam quantum ad arma bellica attinet, cum his nos nihil commune habemus, qui Palladis & Musarum studia, non furiosissimi illius dei Martis profitemur. Qui hisce uerbis perduelli doctor præscripserit, rectè atque ordine dixisse censebitur: nec minus Martis tela retudisse iudicabitur, quàm Veneris olim Plato hoc Epigrammate:

Hæc Venus ad Musas, Me siccine temnitis? atqui
Tela acuens saxo filius ultor erit.
Cui Musæ, Has stolido nugas dic Cypria Marti,
In nos nanque tuus non habet arma puer.

An inconsulto Principe certari possit.
XXV.

VIDETVR & illa probabilis excusatio, cum prouocatus se ideò nolle certare asserit, quoniam imperator hanc ueniam concedere nolit. Iuris enim naturalis est, ut patriæ, & parentibus magistratibusq́; pareamus, quod ius nulla armatorum consuetudine aboleri potest. Sed & militaris disciplina hoc requirit, ne Imperatoris sui iniussu liceat militi ab hoste prouocato extra aciem in certamen prodire. Extant apud ueteres Papyrij, Torquatiq́; quamplurima huiusmodi exempla, quorum seueritas & si lenioribus uiris in expetẽda ultione paulò acerbior

bior uideatur, non tamen dubium est quin publicè expediat disciplinam illam seruari. Quapropter & Modestinus, In bello, inquit, qui mandata non seruauit, capite punitur, etiam si res benè cesserit. Et hoc maxime obseruandum est, cum iusta ex causa princeps id indulgere abnuit, ut quia miles is rara aliqua uirtute insignis sit, uel supra cæteros ingenti animo, & cuius opera sibi usui esse posit, iccircoq; in apertũ discrimen eum prodire nõ patiatur. Si tamẽ ipse dum duellum sine dedecore detrectare desiderat, prohibitionẽ domini procurauerit, tunc arbitrarer hauquaquam sic excipientẽ audiri: nec enim eius qui prohibitum se allegat, audiri defensio solet, si ipse hoc affectauerit uel causam præstiterit. Eadem ratio eius habenda qui prohibenti subiectus amplius non est, uel militis qui a præfecto suo exauctoratus est: nec enim postquam se ab eius domini potestate subtraxit, illius dicto audiens amplius esse compellitur, poteštq; pluris facere honorem suum qui ex detrectatione non parum læditur, quàm extincta clientelæ obsoletaq; nimium iura.

l.iij.de re mili.

l.ij.in fin.si quis cauc.

Quid in filiofamiliâs, si pater prohibeat. quid si consanguinei. XXVI.

ED quid in filiofami. dicendum, quem pater congredi cum aduersario prohibet? Et solent hac in re Centuriones patriam potestatem pilifacere: quoniam disciplina castrorum antiquior ciuibus Romanis charitate liberorum fuit. Hincq; institutum ut in castrensibus posint filijfam.

l.postlimin.§. filius. de re militari.

separatum à censu paterno peculium acquirere: nam & pater qui filium debilitauit, pollicemq; præcidit (huiusmodi murcos Latini uocant) ne militiæ nomen daret, seueriter puniendus est. Sed hæc quæ de legitima militia ex disciplina ueterum introducta sunt, ad reprobã hanc duelli consuetudinem protrahenda non uidentur, cùm Iure naturali patri filius obsequi debeat: quod & lege diuina constitutum est, cuius obseruatio maximè in his certaminibus religiosa est. Nec deficiunt ueterum exempla quibus apparet eos qui aduersus parentum iussa, uel eis inconsultis sponteneam pugnam iniuerunt, cæsos uel malè perditos fuisse. Quod in Hectore Homerus, in Parthenopæo Papinius ostenderunt. Sed & omnis doctrinæ parens idem Homerus Menelaum à Paride prouocatum sic respondentem inducit:

l. cũ qui. co. tit.

Fac pater ipse tui Priamus sit fœderis auctor,
Sacra Ioui temerè uiolet ne fœdera quisquam.
Nam genitis est fluxa fides, nec pactio curæ est.

Quid si consanguinei probibeãt.

Quid si consanguinei & maiores natu prohibeant? Et non putarim id sufficere, cùm tanta non sit eorum auctoritas, nisi fortè duo inuicem consanguinei de pugna ambigant: ad communes enim eorum gentiles pertinet, ut partes suas interponant, in concordiamq; redigant, cum utercunque eorum uincatur iniuria, & dedecus ad eosdẽ semper perueniat: maioreq; existimatione is erit, qui certamen suscipere noluerit, ne cognato sanguine manus polluat. Nam si lex Iulia Papia inuito denuntiari causa testimonij dicendi aduersus coniunctos prohibet, quanto magis causa duelli detestatio admittenda

l. lege. de testi.

non

non est? Scimus enim quàm horrenda apud antiquos fuere huiusmodi certamina, quot tragœdiarum apud Græcos præsertim inde argumenta emanauerint: quamuis nec nostra tempestate Etheocles & Polinices desint, nec solam res gerente in Hispania P. Scipione Corbis fuerint & Orsua, cùm in præsentia inter fratres & patrueles maximè uigeant huiusmodi odia, eò cæteris detestabiliora, quòd non de honore & fama, sed de auaritia & pecunia, ferro transigitur. Sic & Catullus, Socer Generq; perdidistis omnia.

Quid si ductor exercitus. XXVII.

DVCTORIS quoque exercituum aduersus prouocantem non iniustam esse excusationem nuper in hac specie pronuntiatum est. Ferdinandus Daualus Piscariæ Marchio Comum in Insubribus exercitu à Carolo V. Imp. Franciscoq; Sfortia accepto obsidebat, cùm Ioannes Cabaneus, quem Vandanesium uocabant, Francisci Francorum Regis præfectus ea lege urbem tradidit, uti salua sibi suisq; militibus, itemq; ciuibus sua omnia essent. Nec recusauit ille, suaq; fide ita futurum promisit: at ingressus Hispanus miles frustrà obnitente Daualo urbem diripuit. Eam rem iniquissimo animo tulit Vandanesius, protinusq; has literas ad Daualum exarauit: Quòd urbem Comum aduersus pacta mihi tecum conuenta diripueris, diripi'ue à militibus tuis permiseris, improbè, auarè, perfideq; fecisti. Has literas nec responsione quidem dignatus est Daualus. Quæsitum est utrum saluo honore

certamen recusare potuerit? Et omnium consensu potuisse responsum fuit: quoniam non debet quisquam magistratus sibi demandatam prouinciam in casum dare, nec suæ fidei mandatum munus deserere. Quòd si interim hi durante magistratu in ius uocari non possunt, multo minus in duellum poterunt. Idq; maximè in duce belli obseruandum est, qui consilio magis quàm armorum industria hostes superare debet. Nam, ut inquit Euripides in Phœnissis, Cautus Imperator est, audace laudandus magis. P. Scipio cùm tanquàm parum pugnax incusaretur, Mater me imperatorem, inquit, non militem genuit. C. Marius Cymbrico bello Teutoni prouocanti, si cupidus mortis esset, posse eum laqueo uitam finire, respondit. Sic & diuus Augustus M. Antonio à quo prouocabatur, satis multas illi ad interitum patere uias. Complura sunt ueterum hac de re exempla quæ sciens prætereo. Illud non omittendū, cùm magistratu functus fuerit is qui prouocatur, tum defendere causam debet, interim dies Iure diffissus est.

l. iij. ad l. Iul. maiest. l. pærs lit. de iud.

Quid si alia iusta causa impediat. XXVIII.

X HIS igitur in eam sententiam adduci possumus, ut quoties iusta aliqua impedimenti causa subest, licere prouocato certamen detrectare arbitremur: non solum cùm princeps, dominus, pater, consanguinei prohibeāt, sed etiam si inde graue aliquod damnum exoriri posset. Iustum quoque impedimentum extrinsecus quandoque accipitur,

accipitur, ut si mala ualetudine, uel ui hostili uel simili causa retineatur. Sed & si à magistratu suo captus fuerit, & in carceribus ius dixerit, iusta causa est ut ei succurratur. Suntq; sexcentæ in iure, quibus quis ne iudicio sistat excusatur, uel edicto prætoris propter iustam causam restituitur: nam multo magis in duello huiuscemodi excusatio recipienda uidetur, nisi tamen impedimentum ipse procurauerit. quod & suprà docuimus.

Quid si iuuenis senem prouocet, integer luscum uel claudum. XXIX.

MPARITAS quoq; iustà reiectionis causam præstat, aliaq; est personæ, alia dignitatis. Sed de persona in primis uidèdum est. Et si iuuenis senē prouocauerit, iure senex recusabit certamen, cum huiusmodi ingrauescente ætate uiri soleant militia mitti, ueteranorumq; priuilegia adipiscantur, ut meritò arma resumere compellendi non sint. Qua in sententia Latinorum poëtarum præcipuus fuit: l. j. C. de priuil. uet.

Si mihi quæ quondam fuerat, quæq; improbus iste
Exultat fidens, si nunc foret illa iuuenta. Et rursus:
O mihi præteritos referat si Iuppiter annos
Qualis eram cum primam aciem Præneste sub ipsa
Straui. & quæ sequuntur. Quamuis & quandoq; senes plurimū in uictoria polluisse propter rei militaris scientiā legerimus. Quod idem poëta in Darete et Entello ostēdit. Sed is honor uidetur mihi ætati illi adhibēdus ut inuiti ad pugnam non compellantur. Federicus enim

Imp. quadam constitutione sanxit, ne maior LX. annis, aut minor XXV. in duellum prodire cogantur. Atque ita solent Siculi, quibus hoc lege cautum est obseruare. Mihi uerior est militaris Seruij Tullij disciplina: qui à XVII. anno usque ad quadragesimumsextum armis exerceri Romanos iußit, mox ceu emeritos sacramento solui. In Gallia tamen tradit C. Cæsar Camulogenum Aulercum ulla excusatione quamuis confectæ ætatis esset uti uoluisse, & pro terræ Galliæ libertate aduersus Romanos exercitum duxisse. Hircius quoque commemorat Vertiscum Remorum principem præfectum equitum, qui cùm propter ætatem uix equo posset uti, tamen consuetudine Gallorum neque ætatis excusatione in suscipienda præfectura usus fuit, neque dimicari sine se patiebatur. Homerus ut à munere rei manu gerendæ uacationem senibus præstat, ita à castris non esse summouendos uidetur arbitrari, quòd cæteros oratione incitare poßint, & cõsilio iuuare, carminibus hunc in sensum:

Vcalegon Scæas simul Antenorq; sedebant
Ad portas, consulti ambo, populisq; uerendi.
Ob senium belli immunes, sed uterque disertus
Eloquio, quales argutæ æstate cicadæ
Per nemus insessa dant dulcia carmina quercu. Quod & idem poëta in Nestore ostendit.

Quid si claudus uel luscus.

Et illa quoque imparitas in animaduersione esse debet, cùm prouocatus claudus uel oculo captus est, uel alio mancus mẽbro: debet enim prouocans & ipse pede claudicare uel cocles fieri, instarq; perduellis sui debilitari.

Fueruntq;

Fueruntq; qui se rei militaris peritos asserentes arbitrarentur, Cyclopis prouocatori non satis esse si lanam ob alterum oculum gerat, sed eruendum sibi omnino oculum: non enim æquæ conditionis esset cùm altero amisso alter illi superesset, prouocato autem nullus. Quæ sententia uidetur mihi sanequàm ridicula, & nõ illi absimilis quam quandoq; in facto uidimus reprobari. Crassus quidam & uentriosus uadimonio cum pumiceo & macro contendebat, seq; illum cursu præuorsurum asseuerabat, dum æquali meta pariq; lance omnia peragerentur. Deposito pignore, petebat uentriosus ut sicco tantum ponderis annecteretur, quanto ipse propter abdomen illo grauior esset. Contrà siccus uentriosum inedia & fame ita macerandum aiebat, ut subductiore aqualiculo leuior factus, æquali lance secum cõtendere posset. Sunt enim hæc nimiæ subtilitatis, & in lege XII. tabul. qua talio permittebatur, consensu doctiorum tacito usu abolita, ut elegãter apud A. Gellium Cæcilius iurecon sultus disputat. Expeditius itaque putauerim, ut si prouocator ipse captus oculo sit sibi imputet, qui integrũ hominem compellauerit, preuidereq; debuit posse prouocatũ caßidẽ eligere utro maluerit oculo obtusam. Nec enim prouocãtis uitiũ prouocato obesse debet, quin arbitratu suo eligat. Quòd si prouocàtus ipse tali uitio laboret, habebit unde se propter imbecillitatẽ excuset, cùm id iuris sibi cõpetat: alioquin & ipse sibi imputet qui certamen detrectare noluerit. Cum uerò per aliũ aliquis pugnare potest, tunc æqualitas magis requiri solet. Et si prouocatus alium optionem quàm luscum non reperiat, prouo-

cans non nisi habitu lusci pugnabit. idq; aliquibus uisum & legi Longobardæ consentaneum est.

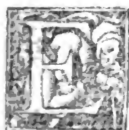
Quid in imparibus propter nobilitatem. XXX.

E AEQVALITATE quoq; dignitatis frequẽtissima altercatio est, cum prouocatus iccirco in pugna tergiuersari se posse arbitratur, quia prouocator gradu dignitatis inferior sit. quam excusationem fuerunt pleri que qui nõ admitterent. Cuius sententiæ uir militaris disciplinæ prudẽtissimus Ioannes Iacobus Triuultius fuit, qui cum magister militum Francisci Regis esset, exceptionem hanc in quodam uexillifero cataphractorum reiecit, cui gregarius pedes ut secum armis congrederetur diem dixerat. Cum enim & ille in albo militum nomen dedisset, nobilis existimandus erat: quoniam ex militia oritur nobilitas. Pone in prælio manu captum aliquem ab eo regem, non'ne iure belli eius militis tametsi mercenarij rex dedititius erit? Qui igitur cum rege pugnare potest, & cũ præfecto inferiore pugnabit. Adde quòd cùm duellũ probationis sit species, qua quis causam suã suorum'ue nititur probare iustam esse, sicut à iudicio ciuili prætextu huius inæqualitatis non repelleretur: ita nec ab hoc certamine cui Deus præsidet repellendus est. apud Deum enim pari iure omnes agunt. Nam & si uulgò præscriptionem hanc admitteremus, raro singulari certamini locus esset, cùm reperiantur pauci omnino æquales. Siquidem hominum alij sunt honesti qui ho

noribus

noribus & dignitatibus à principibus collatus præcellunt: alij generosi quos patris, aui, progenitorumq́; suorum stemmata & imagines insigniores faciunt: alij sunt nobiles, quos fama uirtutis illustres per ora hominum efficit. Vnde quòd cognoscantur, nobiles dicti. Apud Plautum enim, cæterosq; antiquiores pro noto nobilis accipitur. Igitur uix erit aliquem reperire qui omnino triplici hac nobilitate riuali suo respondeat. Quòd cum ita sit, satius est odiosam hanc & scrupulosam exceptionem reijcere & in armorum iudicio eum nobilißimum ducere, qui maiores spiritus in perduellem sumpserit. Quid enim ad pugnatorem Plancus faciet, tumens (ut ille inquit) alto Drusorum sanguine? nam & in iudicio clypei Achillei, Vlysses, Et genus (inquit) & proauos, & quæ non fecimus ipsi, Vix ea nostra uoco. Iuuenalis quoque, Nobilitas uera est, atque unica uirtus. Arbitror itaque ueram Triuultij sententiam, quæ tamen in quibusdam casibus temperanda sit.

Quid si is prouocetur, cui iure naturali vel ciuili honor debeatur. XXXI.

ET IN primis qui ex edicto prætoris in ius sine uenia uocari non potest, multominus prouocari in duellum poterit. Quapropter hi quibus naturali æquitate honorem præstare debemus, a nobis minime in stadium sunt trahendi. Non solum igitur parentes & patronos nō prouocabimus, sed nec clienti beneficiario quem uassallum uocant, nec subdito dominum in pugnam arcessere fas

erit.

erit. Eum quoque à quo quis in armis eruditus fuerit, nefas est in id periculum trahere, cùm magistro non mi-
.medicus. C. nor reuerentia quàm patri debeatur. Priuignus quoque
'e prof. lib. x. uitricum hac in causa non lacesset, quoniam & is ab eo obseruari debet, nec ei fas est matris suæ maritum in ne-
. j. C. de in cis periculum trahere. Quapropter nec auunculum in
is uoc. id discrimen adiget: nam & hoc ueteribus Græcis approbatum est, dum Meleagrum fabulati sunt materno titione extinctum quòd auunculos trucidasset. Vacatio-
.j. ff. eo. nem certandi & hi habent, qui propter magnos honores in obseruatione subditorum esse debent, quales sunt consul, præfectus, prætor, proconsul, & cæteri magistratus qui imperium & coërtionem habent, & iubere in carcerem duci possunt. Quorum exemplo nostra tempestate potestates urbium non prouocabuntur, nec duces exercituum, nec tribuni militum, quos Columellas: nec cohortium præfecti, quos Capitaneos uulgò uocamus. Vexilliferi uerò, & metatores, quos Forerios dicunt, id iuris nõ habent, cùm iurisdicendi auctoritas nulla eis concessa sit. Non ita est in præfecto castrorum, & is enim coërtionem habet & à principe constituitur: nam & codicillares hasce dignitates principes quoties designant, honores illis consuetos, & prærogatiuæ ius concedunt. Quare nõ temerè aliqua illis nota ab his inurenda est, qui eiusdem imperij sunt, eidemq; regi subijciuntur. Generaliter quoque illud sciendum est, cùm magna sit & manifesta imparitas huic exceptioni locum esse. Nam cùm hostes à uerbo antiquo hostire dicti sint, quod æquare significat, unde & hostimentum æquatio

est,

est, nō uidetur ferendum ut is qui apertißimè impar est, maiorem prouocet. Tranquillus auctor est, cùm scortorum impudicorumq; testimonia aduersus equitem Romanum à Claudio Imp. reciperentur, adeò eum indignatum ut in faciē illi pugillaria, calamariamq; thecam cum magno stultitiæ opprobrio obijceret. Quapropter si quisquam, tametsi in priuata fortuna generosus, ducem uel marchionem lacesseret, propter euidentem inæqualitatem arbitror ceu maiora conditione sua audentem esse repellendum.

Dignitates nostri temporis. XXXII.

DIGNITATVM autem nostri temporis uarij sunt gradus, quarum maximus est Imperatoris, qui priusquā corona insignitus fuerit, Rex Romanorum simpliciter dicitur. Eodem gradu Francorum est Rex, qui nullo tempore Cæsari fasces suos summisit, nec nunc eius maiestatē obseruat. Cuius rei has adducunt rationes. Nam si uetera repetamus, Franci ipsi primū à Sarmatis in Germaniam descenderunt, qua manu capta, Romano quoq; Imperio à Gotthis oppresso in Galliam fœdere cum Rom. legionib. quæ pro Rheno adstabāt percusso transiêre, sedesq; sibi manu captas iure gentium constituêre. Demum post longa temporum interualla Clotario, seu ut quidam malunt, Theudiberto regi cum Iustiniano conuentum fuit (ne Gotthis quos Italia pellere Cæsar decreuerat Francorum arma auxilio essent,) ut æquo fœdere alter erga alterum ageret, nihilq̄; prorsus Imperatori Rom.

Imperator.

Rex Franc.

Franci.

Rom. iuris in terra Gallia esset. Cuius rei Procopius est auctor. Quòd si recentiora respiciamus, cùm Gregorij V. Pontificis cōstitutione à Francis in Germanos translatus fuit Rom. Imperij titulus, nō est uerisimile id actū ut Frācus cui potius is honos ceu gentilitius debebatur, ipsi Germano subijceretur. Satis enim est si Gregoriana illa constitutione tantūmodo ablatum Franco dignitatis titulum interpretemur: cùm riuali suo eum subijci iniquum fuisset, nec Pontificum leges alienum ius soleant imminuere, maxime cùm quicquid humanis constitutionibus sancitum sit, diuino iure Francus plurimum polleat. Inungitur enim oleo diuinitus (si uera est fama) cœlo demisso. (l. j. §. ueteres. de acq. poss.)

Reges. *His proximi sunt cæteri Reges, quorum aliqui à Pontif. Romano inunguntur, ut Anglus, Siculus, Hierosolymitanus. Tumq; demum administrationem adepti creduntur, cùm aurea corona insigniti sunt: successitq; hæc loco diadematis, hoc est fasciæ lineæ, qua caput ueteres Reges cingebāt.*

Duces. *Post hos gradu sequenti sunt Duces, quorum aliqui regali potestate decorati sunt, ut Mediolanensis, & Pannoniæ superioris, quam Austriam uocant, itemq; Burgundus. Atque ideo gentilitijs insignibus coronam ferre ius illis est. Aliqui non sunt, ut quos Rom. pontifices in Vmbria, Piceno, alijsq; Italiæ locis quandoque constituerunt. Hi cùm Pontifici deferre teneantur, nec soluti legibus sint, non coronam, sed birrum ostentant.*

Marchiones. *Pone hos procedunt Marchiones, nomen Germanicum quod perinde ualet ac si magistrum equitum dicas, quoniam Marcam illi equum dicunt. Vnde Marcomani, equitatu pollentes populi: &*

Marobo

Marobodu*us* Rex *cui corpus instar equi erat. nam & triplicem equitum ordinem, trimarcisiam à* Celtis*, qui in* Brenni *exercitu erant dictam*, Pausani*as est auctor*. Mar*care quoque uulgari idiomate* Franci *etiamnum, id est equitare usurpant*. Sequuntur Comites*, sic dicti* Comites.
quod ex comitatu Cæsaris *ad regendam aliquam* Prouin*ciam uel eius partem mittebantur. Sed hæ dignitates* Du*cum*, Marchionum, Comitum*, quæ* Carolo Magno *eiusq; liberis rerum potientibus his conferebantur qui principis ipsius nomine administrabant, mox sub* Ger*manis* Cæsaribus *in proprij iuris titulum transire cœpe runt*. His *inferiores uulgò habentur quos* Barones Barones.
uocant, sic à grauitate, Græca *deriuatione dicti*. In La*tino sermone ea uox nulla est, nisi quòd in uetustis spectationibus pro cognomine plerunque accipitur*. Nam *qui apud* M. Ciceronem *in* Epistolis *ad* Atticum *reperisse id nomen profitentur, docere non poterunt eo in lo co hac de dignitate quicquam agi*. Baldus *inter iureconsultos nostrates primi nominis, hac dignitate omnes illu strari censuit, quibus à principe castrum seu oppidum aliquod cum mero & mixto imperio concessum est*. Bald. ca. innocent. de elec.
Sed *nobis alia est sentĕtia, qui sciamus & in* Germania, & *in* Gallia *solum barones dici, quibus super oppidorum iurisdictionem hæc dignitas specialiter concessa est*.

Sunt & Capitanei*, sic* Italo *sermone dicti, quos* Fran*ci* Vassos, Vassallos, Valuassores *uocant, ut inde appareat* Sarmaticam *uocem esse, à* Salijs *ortam, qui* Franco*rum progenitores fuere*. Vnde & Lex Salica *sumpsit appellationem*. Sunt *hi quibus merum & mixtum impe* Capitanei. Vaßi. Vassalli.

rium

rium in pago aliquo concessum est citra maioris alicu-ius dignitatis indulgentiam, beneficiarij scilicet princi-pum clientes. Et cùm in iure nostro ex recentiorum traditione quatuor sint dignitatum gradus, Superillu-stres, Illustres, Spectabiles, Clarißimi, in his ita distin gui solet, ut Rom. Pontifex, itemq; Augustus ipse Im-perator Superillustres habeantur: quo in numero & Francorum Regem collocandum censeo, cùm Impera-toris fastigium æquet, eiq; in regno suo obseruantiam nullam præstet. Cæteri uerò Reges illustres sint: quo in gradu & eos Duces constituendos arbitror, qui rega li potestate præfulgent, & legibus soluti sunt, nec ex fa cto Cæsaris potentiam formidant, ut Mediolanensis, Au striacus, Burgundus, Britannus qui & Brito est. Spe-ciosi existimãtur alij Duces, itemq; Marchiones & Co mites, & quos quidam Principes uocant, dum tamen ab ipso Cæsare dignitatem suam acceperint: nam quos inferioris loci principes constituerunt, in proximum gradum reijciendi sunt. Clarißimi Comites sunt à Du-cibus facti, & Barones & Valuassores, idq; genus pa-gani reguli. Illud constat, Qui sordidè, & illiberaliter, & absque armorum cultu æuum degunt, uel fortunis la-psi sunt, hisce dignitatum gradibus deiectos esse censeri. Quapropter cum in Boijs & Liguribus plerique sint Marchionis, uel Baronis titulum sibi arrogantes, uitæ genere moribusq; ab agrestibus parum differentes, hos pro ignobilibus habendos existimauerim. Sed omnino hac in re multum consuetudini tribuendum, quæ plerun que non eadem ubique est. Quapropter in Gallia Mar-chionibus

chionibus præferuntur Comites: plurimum uerò principalis ipsa conceßio pollet. Siquidem omnes dignitates ex supremi ipsius principis arbitrio pendent, qui si uelit, ea dignitate Baronem ornare potest ut Comitibus anteponatur, nihiliq; eam uulgarem sententiam facere, qua tradiderunt aliqui Comitē esse qui decem Marchionibus, Marchionem qui decem Baronibus, Baronem qui decem Capitaneis præsit. Inspiciendi itaque sunt dignitatum codicilli, & ex his dijudicandum uter utri præferendus sit.

Quid si maior ab inferiore prouocatur. XXXIII.

HIC igitur uidēdum si maior aliquis ab inferioris subsellij uiro, ut si Dux à Comite prouocatus fuerit, an iure pugnā detrectaturus sit. Qua in controuersia uidētur nobis quot capita tot esse sententiæ. Qui uulgari Lemouicum sermone, rythmisq; de monomachia conscripsit, non posse certamen detrectari asserit. Quam in sententiam acceßisse uidetur Triuultius. Contrà, qui Longobardorum constitutiones interpretati sunt, existimauere: quoniam ea lege æqualitas requiritur, cautumq; disertè in ea est, ut ab inferiore prouocatus comes per optionem pugnare poßit: quod quid attinebat facere nisi lex huiusmodi nobiliorum prouocatores arceret? Paris Neapolitanus distinguit, ut si quis à quatuor progenitorum serie, hoc est ab abauo usque sit nobilis, quencunque etiam Ducem prouocare poßit, dum sibi illa-

tam iniuriam ultum eat: quoniam is propter contumeliam inferentis delictum ab eo pro legitimo pugnatore approbatus habilisq́; factus censetur, alioquin cum eo congredi non poßit. Verùm hæc sententia iure nostro probabilis omnino non est, cùm offensor non magis argui poßit in duello prouocatum contumelia approbaſſe, quàm in iudicio: præsertim cùm illustres personæ iure nostro in criminali iniuriarũ iudicio per procuratorem causam suscipere poßint. His accedit, quòd duellum pro ueritate eruenda loco cuiusdam quæstionis & torturæ inuentum est. At aduersus illustres cæterosq́; etiam clarißimos, nullus quæstioni est locus. Meritò igitur ego aliter pronuntiandum arbitror. Cùm enim inter ipsos dignitatum gradus, etiam aliquis sit ordo, eum qui in gradu eodem sit, licet inferioris ordinis, arbitror repelli à duello non posse. Quapropter comes à Marchione uel Duce non refutabitur: omnes enim spectabiles sunt. Si uerò inferiore gradu sit, propter imparitatem putarem posse recusari. Nec enim Valuassori uel Baroni negotium magnis marchionibus facere concedendum uidetur. Ei uerò qui ab usque abauis sit nobilis & in armis ætatem egerit, satis putarem permittendum ut cum clarißimis congredi posset. Cum enim illorum ultimus sit gradus, cùm & modica sit inæqualitas, hæc exceptio non omnino locum sibi uendicat. hacq́; in re Paridem sequor.

l. fi. C. de iniu.

l. seueram. C. de dig.

An Rex Imp. prouocare poßit. XXXIIII.

T EX his quæ suprà attigimus possunt aliquæ controuersiæ finiri, qualis illa, An liceat Regi Imperatorem in regni ambigui tate prouocare? Et si huiusmodi sit rex qui imperio Romano non subsit, Cæsareisq; legibus sit omnino solutus, licere arbitror, atq; ita plerique sentiunt.

Sed an Rex coronatus ab eo prouocari poterit qui nulla corona insignitus sit? Et in facto dubitatum hac in quæstione fuit. Cùm Renatus Andegauensis Alphonso prouocationis causa sanguineam chirothecam de regno Siciliæ belligerans misisset, duplexq; adducebatur exceptio: altera, quòd Renatus corona illustratus erat, Alphonsus non erat: altera, quòd Renatus poßidebat, Alphonsus titulótenus regium decus habebat, sed tamen iustam denuntiationem fuisse auctoritate prudentium receptum fuit: cùm corona dignitatem non augeat, & possesio per Renatum apprehensa ius Dominij, quod ad se pertinere Alphonsus affirmabat, deterius non efficeret.

Sed an comes qui nemini prorsus obtemperat & loco supremi principis habetur, poßit ducem prouocare? Et si in longa huiusce iuris possessione iam fuerit, arbitrarer id iuris illi competere: alioquin qui de facto se exemit, & sui ipsius quoddam quasi furtum principi suo fecit, non ideò melioris erit conditionis.

Sed quid in his censendum, qui in aula palatina uarijs funguntur muneribus? quales sunt Præfectus prætorio, quem Franci Magnum conestabilem uocant: Magistri militum, quos Mareschiallos: Primicerius cubiculi, quem Magnum camerariũ: Protospatharius, quem Magnum

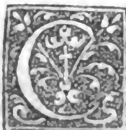
Quid de pa latinis.

doct. in l. j. de offi. eius cui. scutiferũ ipsi nuncupãt? & cùm iure nostro definitum sit quibus quisque dignitatum gradibus emineat, ex prædicta distinctione decidendum erit. Quid si miles origine rusticus nobilem, qui tamen nullo dignitatis gradu honestatus sit, prouocet? Et si adhuc sacramento solutus non sit, nulla est nobilis certamen deprecantis excusatio: quandoquidem quod ipse ex progenitorum sanguine consequutus est, miles propria uirtute partum habet. Militia enim hominem nobilitat, & fortißimi ex rusticis milites oriuntur, ut Fl. Vegetius scribit. Cuius rei apud ueteres clarißimum exemplum in C. Mario fuit. Ex recentioribus Catamelata, Nicolaus Picininus, & plerique alij ab aratro ad arma feliciter transiere. Si uerò miles sacramento solutus est, & honestam mißionem habuit, idem iuris arbitror: consequitur enim ueterãnorum priuilegia. Quòd si missus est quia amplius Respub. eius opera propter confectã pacem uel alia de causa non indigeret, nõ certabit, nisi saltẽ per decenniũ militasse probetur. Qui enim decennio cum laude uirtuti alicui operam dederit, nobilitatẽ acquirit. Atq; ita etiam Paridi uisum est, cuius sententiã nos probabilem hac in re arbitramur.

Bar. l. quotiẽs. C. de dig. lib. xij.

Quando liceat dare campionem.

XXXV.

VM superius plures à nobis casus annotati sint, quibus licitè prouocatus certamẽ detrectat, dubitari uerisimiliter potest, nunquid per alium saltem tutelam sui procurabit, & quod uulgò dicunt campionem dabit? Et in lege

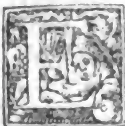
Longo

Longobarda probatur quoties ad duellũ prouocatus impeditũ se iusta ex causa allegat, uel imparẽ sibi prouocatorẽ uerè affirmat, teneri eum uicarij auxilio uti, ne alioqui pugna differatur, & delicta impune perpetrata uideãtur. Erit autẽ optio is aduersario secũ colluctanti æqualis, nec ulla aspersus infamia, nec qui aliâs in stadio uictus fuerit: iurabitq; se arbitrari eum militẽ cuius accẽsus est, iustã causam fouere. Fuerunt & qui ita opinarentur, eum qui ob facinus aliquod criminis (quod mortale uocant) erga Deum reus est, refelli posse. Cuius opinionis illud fortißimum uidetur argumentum, quòd beneficiarium clientem, qui ob concessam fidei causa iurisdictionem, patrono in bello suppetias ferre debet, licite patronus si apostates, id est desertor fidei fuerit, iure concesso priuat: quia meritò eum in bello socium auersari potest, qui tanti sceleris reus est, ne propter malum commilitonẽ quicquã mali & ipse patiatur. Sed ego non uideo quomodo id in aliquo usu esse poßit, cùm qui eum elegit spõte id fecerit, & à nemine coactus sit optare criminosum. Is uerò aduersus quem pugnaturus est, hoc obijcere non potest quod sibi profuturum est: etenim delectari debet eum potißimum aduersus se in campum prodire, qui dijs immortalibus odio sit, & quem ipse speret superorum ultionem non euitaturum. Satis ergo esse debuit, si aliqua labe infamis apud graues uiros is optio non sit, mortalium peccatorum cognitione Theologis relicta. Sanè si in prælio uictus optio fuerit, seq; dediderit, dedititium dominum faciet: si non se dediderit, sed intentionem perduellis ueram esse armis cõpulsus dixe-

Iser. c. qui clericus. si uasal. feu. pri.

rit, pro uicto & confesso dominus habebitur. Et hæc quidem lege Longobarda, et Federici apud Siculos constitutione obseruantur. At qui his legibus soluti sunt, aliter ut arbitror constituent. Neque enim cui iure dilatoria exceptio competit, per procuratorem litigare cogitur: & iuste timebit prouocatus salutẽ honoremq́; suum alienis manibus credere. Quòd si quoties de crimine publico agitur, in causa procurator non admittitur, quia dominus ipse diligentius rem suam tutaturus præsumitur: quanto magis hac in specie idem dicendũ est, cum longè grauius periculum alterutri in duellis immineat? Putarim itaque iure nostro neminem inuitum compelli ut per alium ferro decernat. Quo fit ut operæpretium non arbitrer hic omnes eos casus enumerare, quibus Longobardorũ sanctionibus per campionem (ut ipsi dicunt) pugnare fas est: cùm eorum leges translato regno abrogatæ & contrario hominum usu sint abolitæ.

Quid si prouocator uim paret inobseruatis exceptionibus. XXXVI.

ET HAEC quidem hactenus de his exceptionibus dicta sunt, quæ prouocantẽ à singulari certamine repellunt. Verumenimuero aliqui quandoq; reperiuntur ita malis furiys acti, ut hasce exceptiones nõ audiant: sed his reiectis ferrũ præparent, & uim illaturos cõminentur. Quomodo igitur hoc casu securitati consuletur? Et supra docuimus quemadmodũ militari more agendũ sit. Iure autẽ ciuili arbitror prouocatũ rectè atq; ordine facturũ si iudicem

Supra ca. xiij.

cem adierit, & eius officio sibi prouideri postulauerit. Quoties enim quisquã sibi uim fieri metuit, iudicis officio cõuenit ut eum de cuius impotẽtia sæuoq; animo quecrimoniã audiuit, pignoribus uel fideiußione ad cautionẽ compellat, per se nõ fieri directè uel obiter, quominus actor agere ubiq; tutè poßit, eumq́; se nullo modo inquietaturũ. Nec hoc casu propter præiudicij grauitatẽ sufficere, promißionẽ tametsi ui ratã existimarẽ. Nec refert cuius culpa rixæ ortæ sint, aut unde metus causa emanauerit: semper enim cauendũ est, ne uis cuiquã fiat, dum tamen cõcußio hæc & terror probabilẽ habeant dubitatio nẽ. Quòd si ille nullo modo cauere uelit, captusq; pignoribus in pertinacia persistat, familiã iudex idoneam metuenti cõcedet, quæ cõcussoris expẽsis alatur, aduersusq́; hosce Thrasones dominũ defendat. Idẽ arbitrarer cõstituendũ, si propter immensam huius temeritatẽ, non esse cautionis fragilitati credendũ iudici sederit. Sed finge concussorẽ hunc huiuscemodi esse ut iudiciaria actio aduersus eum inanis sit: siue quia adeò pauper sit ut nihil ab eo poßit exigi, siue quia adeò factiosus ut ipsis quoq; magistratibus formidabilis esset. Licebit'ne prouocato capta occasione eum neci dedere? Et dubiũ non est nobis iure gentium uim ui repellere concessum, & pro sui tutela, seruato tamen defensionis moderamine, perduellem occidere fas esse. Idq; non solum obseruari cùm de uita tuenda agitur, itemq́; rebus, sed etiam si de fama aut existimatione, cuius causa apud seueros homines haudquaquam uita ipsa leuior censetur. Quòd si modum excesisse quisquam proponatur, non de homicidio, sed

Iaf. l. si super. C. de tr.ns.

l. ut uim. de iust. & iur.

de modi excessu iudicis arbitratu solum puniendus erit. Quapropter si prouocatus iusto timore affectus dum occîdi timet, occupauerit, huiusmodiq; seditiosum hominem legibus parêre recusantē occiderit, detrectatoremq; honoris sui sic ultus fuerit, lege Cornelia de Sicarijs minime cohercendum arbitrarer: solumq; propter excessum ultionis modum aliqua leuiore pœna ut temporario exilio plectendum.

Bal.l.j.C. quando lic. sin.iud.

Diuinatio uter sit futurus uictor. XXXVII.

SVPEREST nunc ut ad ea edocenda progrediamur, quæ usu uenire solent, cùm quis in campū prodire deliberauerit, et manu rem gerere. Solent autē aliqui mathematicos, aliqui onirocriticos, alij physicos, idq; genus fatidicos homines cōsulere, maximusq; inde quæstus ab hisce æruscatoribus cocionibusq; conficitur. Et in primis genethliaci, à Iulio Firmico cæterisq; huius professionis auctoribus edocti, horā obseruāt qua quisq; in lucē prodierit, atq; inde colligūt uter uictor futurus sit. Cōiectores somniorum ex Artemidoro, Arnaldo, idq; genus scriptoribus, si animal aliquod in somnis uisum fuerit, ex modo insultus & defensione apotelesmata & ipsi sua conficiunt. nam ut Homerus inquit,

Καὶ γὰρ τ᾽ ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν.

Refert Cornelius Tacit. Cæcinam aduersus Germanos certaturum dira quiete territum, in somnis Quintilium Varum sanguine oblitū, & palude emersum cōspexisse, sed

sed se uocantem, manum'que intendentem repulisse. Si enim obsequutus fuisset, imminentis calamitatis præsagio locum fecisset. Qui naturalia profitentur, si quis Alectorium lapidem, qui ex uentriculo galli gallinacei oritur ore continuerit, eum aiunt in duello esse insuperabilem. id'que & Marsilius Ficinus probat. Sunt qui putent quisquis in caßide emblema habuerit quod Arietis sigillum appellant, inuictum fore. Sunt & alij qui herbis hanc uirtutem tribuant, ex quibus plurimum Pæonia potest, itemq́; artemisia. Herbarij potentißimum amuleti genus esse Hypèricon existimant, quam herbam alij sancti Ioannis, alij perforatam uocant, quidam & fugam dæmonum, quòd ad carminum uim amoliendam plurimum conferat. Habuerunt & Romani carmina magica quibus uterque Decius se deuouit, & uictoriã de hostibus est cõsequutus. Habuerunt & Tartari Scythæ, cum uexillũ deferrent, cui X Græca litera inscripta erat cum teterrima imagine unde fumus & nebulæ intolerabilisq́; fœtor exibat: sicq́; uictores Sarmatas eorumq́; ducem Henricũ II. superarunt, P. S. anno M. CCXLI. Habuerunt & Syri, quorũ rex Antiochus hac causa Soter est appellatus, quòd signo uexilli Gallos tum primũ in Asiã irruentes fuderit & suos seruauerit. Sunt qui hæc ut euitent, cùm stadium ingrediuntur limen saltu transiliant, quòd opinione multorum receptum sit, magicis artibus cantamina fieri, quibus is teneatur, qui limen pede calcauerit. opinor ex P. Maronis pharmaceutria acceptum,

-Quæ nunc ego limine in ipso
Terra tibi mando, debent hæc pignora Daphnim.

Lege tamen Longobarda aduersus huiusmodi magicas artes adhibitus est modus: siquidem prohibetur pugnaturus suspensas membris herbas, aut alia uenena in stadium deferre: debetq; à iudicibus uel aduocatis excuti, & si quid huiusmodi repertū, abijci. Insuperq; iureiurando sancire, nihil se penitus procurasse quod ad maleficas artes pertineat.

Quid agendum vbi in stadium descenderint. XXXVIII.

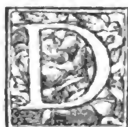
VI IN stadium certaturus descendere uelit, eum oportet sciamachiæ peritum esse, ut arte & industria imminentes ictus euitare sciat, & ipse hostem ferire. Erantq; antiquitus Lanistæ, qui gladiatores suos hanc artem docebant. Erant Chironomi, qui rationē gesticulationis manuum tenebant. Erant Acrochiristæ, quorum cura fuit summis manibus pedibusq; agilitatem corporis ostentare. Debet igitur hos in consilio habere pugnaturus, & armorum exercitio se dedere, fidorumq; hominum opera uti, ne quibus armis oblectetur aduersario prodant, indeq; ille instructior in campum descendat. Sicut enim in re militari plurimum ad uictoriam confert, hostium consilia explorata habere, ita & in hoc singularis certaminis genere dicendū est. Sed & non parum prodest naturam, gentem, studia inimici sui agnoscere. Quod enim inde iudicium coniecturaq; accipitur, haud omnino fallax esse solet. Qui sanguine, bileq; abūdant, etiam si atriore, constantiores in prælia sunt, quales in uniuer-

sum se

sum fere sunt Europæ populi ad Meridiem uel Occasum uergentes: Hispani, Vascones, Salyes, Itali, Græci, quibus pituita dominatur, hi plerunque maiore statura, maioribus que uiribus, sed inertes nisi ira excitentur, ut magna Septemtrionis pars: in quibus tamen egregie strenui sunt, qui montes colunt. Sed omnino artis exercitationisq; plurima est uirtus, & ab ea plerunque naturæ uitia emendantur, ut in pituitosis tarditas & socordia: in his qui bile temperantur, præfestinus impetus: qui ex atra constant, hebetudo ingenij, rusticaq; durities: in his quibus sanguis excellit, temeritas & æquo maiores spiritus. Illud quoque in animaduersione esse debet, ut arma induat apta corpori quæ eum non coarctent. Vt enim nimium laxa quodammodo innatant, ita artus exprimentia statim fatigant, & animam continent, certantemque fere strangulant. Cognoui strenuos equites dum nimium elegantiæ student, in armis conclusos uictoriam e manibus emisisse. Ex quibus uel maxime insignis fuit Hiacynthus Simoneta Mediolanensis Baiardo Gallo congressus, quo tempore primum Franci in Italiam prorupere, manifestum Sfortiacæ calamitatis, quæ mox subsequuta est, præsagium. Is quoq; ad quem armorum optio pertinet, & illud diligenter debet obseruare ut arma eligat suis uiribus cõuenientia, aduersario non æque idonea. Si enim magnis uiribus & procera sit statura, perduellis uero infirmior, sed agilior, optimum illi erit grauiora arma eligere, uel equus cataphractus certare, uel loricatus sinistra ferrea uti, qua manum pusillo hosti inferre facile possit, eumq; manu
captum

captum uiribus prosternere, ne ille longius progressus arte aliqua eludat. Cōtrà qui paruo est corpore, poterit armis suis ferruminatos habere pugiones utrinque ancipites in fronte scilicet caßidis, uel summa humeralium parte, ne sibi perduellis manum inijciat, & si fortè apprensus sit, ut pugionis acumine pectus hostile, caput uibrando perfodiat: nec enim consuetudine militari id armorum genus reprobatum est. Sicut nec procero homini prohibitum est nudo capite decertare, deterioremq́; inimici pusilli conditionem hoc modo facere. Possem hac in re plura commemorare, quæ quoniam ad armorum magistros potius quàm ad Iuris professores pertinent, consultò prætermittenda duxi.

Quæ arma poßint eligi. XXXIX.

DE ELECTIONE autem armorum frequentißima est altercatio: sed scuta & fustes ex lege Longobarda utplurimum præstari debere suprà à nobis dictum est. Verùm ea lex quæ probationis iudicialis causa duellum conceßit, non adeò extendenda est, ut etiam cum de honore & uita certatur locum sibi uendicet. Rectior itaq; est communis omnium consuetudo, ut ex omni armorum genere optio fieri poßit que iustis militibus in acie usui sunt: quo nomine sunt pugiones, gladij, enses, spathæ, clauæ ferreæ, romphea, pila, lanceæ, fuscinæ. Sed an arcus, & sagittæ? Et antiquißimus poëtarum Homerus prouocatos ad singulare certamen ab Alexandro Paride Græcos auctor est, Qui pardi humeris ferret pellemq́; arcusq;

gl. §. fi. de ali. feud. pat.

arcusq; recuruos, Et gladium. Sed cùm ipse prouocator esset, non fuisset iusta Græcorũ excusatio, qui iam præuiderant quo teli genere certaturus erat. Tametsi in contrariam sententiam nos id urgeat, quòd cum ad manus cum Menelao uentum est, nullum illi sagittarum usum, sed solius hastæ idẽ auctor adscribit. Vnde apud nos existimarem id teli genus eligi non posse. Cum enim Pontificũ Romanorũ constitutionibus, sagittariorũ balistariorumq; ars sub anathematis pœna exerceri prohibita sit, nõ uidetur iusta huius teli esse electio. Quod multo magis in sulfurarijs hisce sclopis dicendũ est, fusilibusq; machinis, quas mali dæmones in perniciem humani generis inuenere. Nam & ita sensisse P. Vergiliũ credibile est, cùm hac ut quidam existimãt de causa, pœnam apud inferos luere Salmoneum scripsit. ca. j. de sagit.

Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Iouis & sonitus imitatur Olympi.
Demens qui nimbos & non imitabile fulmen,
Aere & cornipedum cursus simularat equorum.

Lapidibus uerò decertare permissum est. Nam in exercitu antiquorum & funditores erant, & balearici, teliq; appellatione etiam lapides cõtineri iureconsulti arbitrantur. Sed an Pittaci Mithylenæi qui unus ex septem sapientibus fuit (ne caligatos tantummodo in monomachiam prodire arbitremur) exemplum approbabimus? Is cum Phrynone Atheniensium duce certaturus, cui in casside piscis imaguncula erat, rete in stadiũ detulit, & exclamans se piscem petere, eum reti inuoluit: sicq; se extricare nescientem confecit. Et sanè putarem id concedendum.

dendum. Licet enim hosti quoquo modo etiam arte & ingenio hostem superare. Vocãturq; hæc stratagemata, de quibus apud Græcos diffusissime Polyænus Macedo scripsit, apud nos Iulius Frontinus. Extantq; utriusque opera. Si tamen de hoc dubitans aduersarius aliud quoq; sibi rete à principio præstari petierit, audiendum puto, ut æqualitas armorum seruetur: nec enim dubium hoc casu armorum appellatione posse rete ipsum contineri.

Quid si inermis solo ense accinctus in campum prouocatus descendat, uelitq́ue hoc potissimum modo ferro decernere? Et iure non putarim congressum hunc posse recusari. Sed principes qui campi securitatem promiserunt rectè facturos arbitror, si eos hoc modo decertare non permittant, & securitatem aboleant. Extantq; prudentium exempla, qui hunc habitum ceu lenonibus magis quàm strenuis militibus conuenientem reprobarunt. Si qui tamen sciamachiæ peritissimi, artis æmulatione hac forma in stadium descenderint, non censerem summouendos, quòd hi potissimum de corporis agilitate certent, peritiamq; artis sic ostentent. Illud omnium opinione receptum est, nobili & generoso uiro magis conuenire ut eques & quidem loricatus congrediatur, quàm mercenariorum peditum more prodeat, cùm equestris militia nostris moribus dignior sit, & in nobilium usu frequentior. Solent autem (si aliter conuentum non sit) in campum omnia geminata arma prouocati deferre, ut eorum quæ ipsi in procinctu elegerint paria aduersarijs per magistros seu aduocatos dari possint.

De *ma*

De magistris aduocatis ue duellium, quos Patrinos vocant. XL.

VNT MAGISTRI *seu aduocati perduellium, homines qui in re militari magnam habent opinionem, armorumque scientiam profitentur, uulgò* Patrinos *uocamus*. Eorum *opera ipsis pugnatoribus admodum necessaria est, ut si qua cōtrouersia uel ambiguitas incidat, absque perduellium rixa ipsi inter se definiant, armorum æqualitatem prospiciant, stadium rectè, ne cuiquam fraus sit, constituant, ultro citroq; commeent, pugnatorem ante congressum consilio instruāt, in ipso campo certaturos excutiant, ne secum quicquam habeant quod per leges habere minus liceat: breuiter id hoc in armorū certamine agant, quod in iudicijs pragmatici, aduocatiq; solent*. Et *ideo uidi quādoq; dubitari, cum inter se hi magistri ob perduellium defensionem uerbis altercarētur, & alter alterum in duellum prouocasset, num licitè detrectari certamen posset*. Et *placuit prudētibus uiris licitè detrectari posse: imò nec quidem uolentibus à bono principe campi securitatem concedendam: tum quia publicè intersit ex lite lites non conseri, nec ex bellis bella: tum quia hoc modo aduocati munus, quod liberum & ab omni timore penitus segregatum esse debet, suspensiore manu frigidiusque exerceretur, dum alter ab altero in pugnam acciri metueret. His accedit quòd & iure ciuili aduersus aduocatum, procuratorem, tutorem, nunquam actio iudicati datur: nec* l.iiij.de re iud.

enim

enim fas est de suo eos periclitari. Cum coram Sforzia Mediolani Duce duo magni nominis iurecõsulti Iason & Curtius in ardua causa patrocinarentur, mirariq́; se dux dixisset cur ea in controuersia tanti uiri in diuersas irent sententias, cùm tamen necesse esset alterum iniustam causam fouere. Respondit Curtius, Atqui optime dux, iustißimas ipse partes tueor, sumq́; uel mille aureos, nisi ita sit, sponsione uel sacramento depositurus. Cui Iason, Cum duorum aureorum honorario conductus operam præstes, audeasq́; uel mille in iudicij euentum perdere, sciréque debeas iure nostro in aduocatos executionem nullam fieri, qui non de suo sed alieno litigant, satis indicas nullius te iudicij hominem esse. Et sicut hac in re imprudentiam tuam principi notam fecisti, ita ille hinc quoq; argumentum fortißimum accipere potest te nec in principali causa, quid iuris sit discernere. Risit dux aduocatorum hanc altercationem, fassusq́; est nullam in ipsos executionem dari. Vetustißimum autem horum in re militari usum Homerus Iliados III. ostendit, qui cùm Paridi Hectorem, Menelao Vlyssem attribuisset, eos facit

Metiri campum in primis, & dicere fines,
Atque ære insignem in galeam dimittere sortes,
Primus uter rigidam ferro contorqueat hastam.

Mox subdit:

Auertens oculos concußit strenuus Hector
Vt galeam, Paridis sors protinus exijt urna.

Quo in carmine mirũ est extrahendæ sortis munus Vlyssi potius qui prouocato aderat à poëta tributũ non fuisse, cùm

ſe, cùm fauorabilior ſoleat eſſe rei patronus, niſi generalem belli cauſam reſpexiſſe eum dicamus. Græci enim horum cauſa ipſi bellum Troianis indixerãt, & ideò prouocatores erant. Quod & his iungendum arbitror, quæ ſuprà perquàm ſcrupuloſè de prouocatore diſcernendo conſcripſimus.

De die pugnæ, & quid ſi alter ſerò in campum prodierit. XLI.

VM more noſtro electio tẽporis ad prouocatum pertineat, diem arbitratu ſuo deſignabit, qua uterque in canpum deſcẽdat. Is eſt dies naturalis, ab ortu ſcilicet ad ſolis occaſum. Et licet aliqui uſque ad ſtellarum apparitionem permanendum exiſtiment, tamen receptior eſt ſententia ut ſimpliciter occaſus expectetur. Et cùm prouocator tali die per reum eligendo probaturum ſe promiſiſſe cenſeatur, niſi aduerſarium interim uicerit, quod ſpoponderat, non præſtitiſſe dicitur, meritoq; pro uicto habendus, nec tentanda amplius erit fortuna. Quanto ergo ſerius in campũ prouocator deſcendet, tantò eius conditio deterior erit. Quòd ſi prouocatus ipſe ſerò uenerit, & ideò prouocator propter ſuperuenientem noctem duellum non perfecerit, putarem tãtum temporis illi reſtituendum quantum ex facto rei ſubtractum fuit. Nec enim quia ſerò reus uenerit, ideò contumax exiſtimandus, cùm iure cautum ſit eum qui tardius uenerit, iudice tamen adhuc è tribunali non digreſſo, aduerſus condemnationem in integrum reſtitui. Idemq; ſi ante termi-

Luc. de pen. l. j. C. ut arm. uſ. lib. xj.

Bal. cap. j. de pac. ten.

l. ij. ff. ſi quis caut.

l. diuus. de in integ. reſt.

num iudex descenderit: nec enim factum illius parti damnosum esse debet. Et ex his decidi illa antiqua controuersia potest, quæ tali specie contigit. Carolus Siciliæ Rex Petrum Aragonensem in duellum prouocauerat, conuenerántque ut Burdegalæ in Aquitanis decertarent. Condicta die Carolus in campum descendit, & undecima hora cùm sol nondum occidisset, desperans fortè perduellem aduenturum, unà cum campi iudice recessit, hostémque tergiuersantem contumaciæ incusauit. Eo absente Rex Petrus superuenit, paríque ipse modo in Carolum inuectus est, uictorémq; se asseruit. Dubitatum fuit utrius causa esset iustior. Et si iudice adhuc sedente aduenisset, dubium non erat Carolum ipsum contumaciæ damnandum, qui occasum solis expectare debuit, ut si interim ille uenisset, paratus pugnam iniret, & dirempto successu noctis prælio, aliam sibi diem restitui curaret. Verùm cùm iudex recessisset, uix est ut culpa Carolo imputari poßit, meritóq; alia dies utrique statuenda erat, quia facto iudicis impediti fuerant. Sed in prædicto casu cum alia constituta die Petrus uenire recusasset, seséq; uictorem proclamaret, fortunamq; amplius non periclitaturum, meritò à Martino Romano pontifice damnatus, regnóq; de quo ambigebatur priuatus fuit.

Quando stadium ingreßi, quid agendum, & de fortuitis casibus. XLII.

Vbi

BI in campum perduelles uenerint, seq; μακρὰ βιβῶντες (quod Homerus inquit) saltu intra stadij limen dederint, hoc animaduertere debet ne alter alterum conuitijs incessere incipiat, ne omissa priore querela, super hac se decertare uelle actor asseueret: quod quamuis inuito hoste facere non liceat, oneratur tamen aliquo modo fama detrectantis, quod à nobis suprà diffusius relatum est. Illud quoque periti pugnatores cauere debent, ne ab ea se parte constituant, qua uento aut soli obnoxij sint: nam sol protinus oculos hebetat, & uisum eripit, ut hallucinantibus luminibus non prospiciat miles quà mucronis aciem dirigat. Ventus uerò aduersus uires minuit, animam strangulat, hostium contra se missa tela adiuuat, sua retinet, puluerem ob oculos spargit. Vnde in militari disciplina hæc maximè prouidenda, hi quibus curæ fuit talia literis mandare, præceperunt.

Si inter pugnandum alteri arma deciderint, non tenetur hostis eum expectare donec ea resumat: imò resumentem si ferire potest, id facere ei concessum est. Idem in eo qui eques certat. Nam si desultare de equo uelit, potest, dum sciat idē aduersario quoque licere: & si descendendo uulneratus fuerit, sibi imputandum. Ipsum uerò equum ferire (nisi aliud conuenerit) licet: & ipse enim potissimum hostis instrumentum est. Arma autem è manibus amittere flagitium est, nisi statim uirtute bellica recuperentur: quod à M. Catonis filio bello Macedonico, summotis umbone hostibus cum laude factum T. Liuius est auctor.

Si cui uerò non manibus elapſa, ſed inter bellandum confracta ſint arma, an integra illi alia reſtituenda ſunt? Et ſi quicquam in ea re conuentum eſt, id ſeruari debet. Solent enim equites paciſci ut tot lanceas accipere confringereq́; poßint: idq́; in umbraticis decurſionibus (haſtiludia uocant) frequentißimè accidit. Si nihil conuentum eſt, alia pugnatori porrigere non licet, ſed diuino iudicio tribuendum, qui hunc caſum ſubire eum uoluit. Si tamen intra ſtadium ab eo alia arma delata ſunt, poteſt ad ea contendere, & niſi ab aduerſario uirtute bellica arceatur, accipere. Sed interim uulneratus uel cæſus, legitimè cæſus erit. Huius autem duelli is eſt finis, ut alter uel pereat, uel dedititium ſe fateatur. Ante id factum licet alter uideatur ſuperior, tamen propter bellorum caſus quibus quandoque propiores uictis ſunt uictores, non dicitur alter ſuperatus.

Quatenus in uictos ſæuiendum, & ad quam redemptionis mercedem iure compelli poßint. XLIII.

QVI dedititium ſe fatebitur, iudicio diuino uictus iniuſtè dimicaſſe cenſendus erit, intentioq́; uictoris pro uera habebitur: permiſſumq; eſt uictori eius arma, uexilla, ephippia, equos, armillas ſibi habere. Celebre eſt in Annalibus Othonis Vicecomitis cum quodam Saraceno in Aſia certamen, quem ille manu captum, confoſſumq́; galeæ ornamento priuauit: idq́; gentilitijs inſignibus ſuis

addidit, hoc est uipera uix natum, & adhuc manantem sanguine infantem ore euomens: ab Alexandro nimirum Magno acceptum emblema. Siquidem in eius ueteribus nomismatis idem sigillum reperire est, quo Ioue se natum Rex ille per ambages ostendebat. Etenim serpentis forma pluribus Graeciae locis Iupiter colebatur: suntq; in Asia genera serpentum, quos ore párere hominum opinione receptum erat. Sic & Rex Siciliae Carolus cùm Vngariae Regem strauisset, occidissetq;, elephantis caput & pectus ab eo acceptum gentilitijs suis insignibus adiecit. Hos autem dedititios seruorum loco habere, nefas est: nam & si in custodia retineantur, priuati carceris crimen non minus in his subitur quàm in caeteris. Extat & communis omnibus pijs uiris obseruatio, ne Christianum mancipium habeant, sed statim mittant manu. Nec pactio huic constitutioni contraria alicuius est momenti, cùm aduersus prohibitionem legis sit, bonisq; moribus aduersetur, nullusq; membrorum suorum sit dominus. Quapropter ingentis animi milites primiq; nominis, huiusmodi captiuos liberaliter habent, & etiam muneribus donatos, sola uirtutis opinione & fama contenti ab se dimittunt. Quo nomine celeberrimus apud historicos est Philippus Vicecomes Dux Mediolani, qui Alphonsum Neapolis Regem duosq; eius fratres cum omni Hispana nobilitate maritimo praelio apud Caietam captos, non ut hostes, sed ceu hospites & amicos penes se habuit, memorabiliq; omni aeuo exemplo honoratos, et muneribus ditatos in regnum dimisit. Quo facto magnam li-

beralitatis, & clemẽtiæ famã apud posteros adeptus est: fuitq; eorũ amicitia ipsi deinde magno usui, & lapsis rebus suis sæuienteq; fortuna unicũ Philippus Alphonsum amicũ habuit qui sibi suppetias impigrè ferret. Alterum est eorum militum genus, quos potius patresfamiliâs frugi appellaueris, quàm magnanimos uiros. Hi ab se captiuum dimittere nolunt, nisi redemptionis pretio, quod Græci λύτρον appellant, percepto. Id hoc colore recipiunt, quasi impensas, & perpessa certaminis causa damna sibi resarciri uelint. Et sicut in iudiciarijs strophis, omne quod actoris interest, restituere uictus compellitur: ita & ipsi laudem uictoriæ suæ ad æstimationem redigunt, pecuniamq; pro fama paciscũtur. Non ita apud Ennium Epirotarum Pyrrhus Rex, cuius de captiuis reddendis illa est præclara sententia:

Nec mi aurum posco, nec mi pretium dederitis,
Non cauponantes bellum, sed belligerantes
Ferro non auro uitam cernamus uterque.
Vos'ne uelit an me regnare hera, quid'ue ferat sors
Virtute experiamur, & hoc simul accipe dictum:
Quorum uirtuti belli fortuna pepercit,
Eorundem libertati me parcere certum est,
Dono ducite, doq; uolentibus cum magnis dijs.

Laudata tantopere à M. Tullio Cicerone carmina, ut ut quæ regalem & Aeacidarum genere dignam sententiam contineant. Quamuis antiquissimus Græcorum non idem obseruatũ auctor sit Homerus, cùm Chrysem sacerdotẽ inducit ἀπερείσι' ἄποινα ad Agamemnonẽ deferre ut filiam liberet. Sed & apud eum Priamus ut exanime Hectoris

ctoris corpus luat:

Bissenos mollesq; peplos, totidemq; tapetas,
Et tenues totidem contextu simplice chlænas,
Bissenas tunicas, bissenaq; pallia, & auri
Magna decẽ statuit secũ deferre talenta. & quæ sequuntur. Tertium famosissimumq; eorum genus est, qui cum hoc contenti non sint, captiuum castigationibus illiberalibus malè habent, ut quantã maximam pecuniam conflare possit exigãt, patrimonio facultatibusq; eius inhiant, plerunq; & alijs hominẽ certo pretio uẽdunt, qui ipsi maiora deinde extorquent. Quæ omnia aduersus leges et plebiscita fieri dubiũ nõ est: siquidẽ debet captiuus, qui iure nostro liber est, pro cõditionis suæ modo indulgenter & munificè haberi, & ad magistros militũ pertinet eorũ sæuitiam, & duritiem cohercere, qui contra ius gentium captũ hominẽ indignis muneribus affligũt. Nam et de hominibus negotia exercere, eosq; uenales habere, non militis, sed mangonis est. Qui uerò huiusmodi emit, si auaritiæ causa id faciat, non minus quàm plagiarius est puniendus, arbitrarerq; legis Fabiæ pœnã utiliter in hos exercendã. Nam si iure nostro cautum est, eum cui fideicommissaria libertas relicta est alienari non posse, ne duriori subijciatur seruituti: quanto magis idem in hisce captiuis est fatendum, qui nec libertatẽ amittunt, nec ulli seruitutis speciei alligare se potuerunt?

Saly. l. apud. C. de capt.

l. j. C. de epis. audi.

l. inuitus. C. de fid. lib. l. generaliter. eod. tit.

Quibus casibus non obseruanda promissio. XLIIII.

ED finge, sub fide uel etiam obsidibus datis dimissum captiuum, qui uictoris arbitratu reuersurum se spoponderat accersiri, an indistinctè reuerti teneatur? Et constat eum qui obsides habere uoluit non ideò minus fidem promissoris sequi, cum pro maiore cautione præstari soleant. Et erunt fortè qui M. Attilij Reguli exemplo adducti reuerti eum debere asseuerent. Et proculdubio in uniuersum ita obseruandum nemo dubitat, non tamen id perpetuum est: sed aliquos casus reperire est, quibus à promißione recedere licet.

l.j.C. de pig.

Primus est, cùm quis iniustè captus est ab his, quibuscum ius belli non est: huiusmodi enim hominem, qui contra ius & fas belligerat, non secus ac piratam & communem omnium pestem decipere permissum est. Quapropter si quis ab his militibus capiatur qui non publicis stipendijs, sed latrocinijs & furtis & pauperum sanguine alantur, quales olim erant militares Agarenorum turmæ, iustè illi spreto iureiurando non redire permissum est: non enim hi milites sunt, sed latrunculi. Id'que ex iureconsultis, & Paris Puteus probat. Quam sententiam & III. de Officijs libro M. Tullius eleganter defendit. Nec ad rem facit quòd stipendia sibi à præfectis non præstari allegent, cum infructuosam potius militiam deserere debeant quàm rapto uiuere. Milites (ut in Euangelio dicitur) neminem cõcutiatis, sed contenti estote stipendijs uestris. Secundus casus est, quum captiuus malè à uictore habitus est, illeq; non simplici redemptionis pretio

Bal. c. in literis. de restitut. spol.

tio fuit contentus, sed ulterius uicti facultatibus inhiauerit, quod suprà à nobis tractatum est. Quapropter & Homerus quoniam iustum redemptionis præmium pro Chryseide Agamemnon spreuerat, indignatum Apollinem inducit, nec potuisse placari, nisi postquam eam deinde patri gratis restituit ἀπριάτην ἀνάποινον, id est sine pretio & munere aliquo. Cum enim uictor iniquè agit, & alieno patrimonio præter fas insidiatur, licitè fidem illi uictus non seruabit. Nec enim obligatorium est quod contra bonos mores præstatur iusiurandum. Quid autem bono uiro magis alienum est, quàm hominem liberum dura in custodia habere? plagium committere? auaritiæ operam dare? & id uelle extorquere, quod præstare captiuus non poßit? Adde quòd ipso iure his casibus meticulosum iusiurandum præsumitur, ideoq; tanquam legitimo consensu deficiat nullius est momenti. Poterit igitur tum prouerbiali illi uersui locus esse, c.sp.non est.de reg. iur.in vj.

ἡ γλῶσσ' ὀμώμοχ' ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος.

Iurata lingua est, mente iuraui nihil.

Cuius auctor in Hippolyto coronato Tragœdia grauißimus est Euripides. Nec indignum Cicero duxit quem in Officijs suis à se translatum approbaret. Tertius casus est, cum publicè intereſt ne captiuus fidem seruet. Nam & iusiurandum aduersus publicam utilitatem nullum est. Quid enim si tibi arcem promisi meæ tutelæ à patria creditam, quæ si in tua potestate traderetur quotidie ciuium meorum ceruicibus immineres? Licebit arbitror impune pacta negligere, & priuata fide contempta publicæ securitatis curam gerere. Apud sapientes,

inquit Corn. Tacitus, cassa habentur, quæ neq; dari neque accipi salua republica possunt. Nam & in quæstione facti cum Andegauẽsis Dux Burgundo iuratus promisisset, quoties ab eo requisitus foret, se bona fide in custodiam reuersurum, factusq́; deinde Siculorum Rex esset, censuit Eugenius Pontifex, quiq́; illi in Florentino concilio aderant, cogi Andegauensem non posse ut fidem seruaret, cum id aduersus totius Siculorum regni publicam utilitatem fieret. Quare satis esse si id Burgundo numeraretur quod sua interesset, litisq́; simpliciter æstimationem persoluendam. Nec hac in re M. Attilij exemplum quicquam obest, qui & ipse patriæ utilitatem etiam propriæ uitæ præposuit. Quartus casus est, cùm is cui promißio facta est congregatione Christiana eiectus à Pontificibus que abominatus est. Idem si exul, aut quod uulgò dicunt bannitus sit. Huiusmodi enim hominibus nec fides seruanda, nec aliquod præstandum auxilium: atrocitas enim delicti omni eum beneficio exuit, publiceq́; interest huiusmodi uiros offendi: & bonus dolus existimatur, his pacta non seruare. Sunt & alij casus, ut cùm ex noua causa quis impeditur, uel iustam timoris excusationem habet, & si qua similia, quæ à doctißimis iureconsultorum locis suis tradita hic congerere consilij mei non est.

c. domino guer. hic fi. lex Cor.

l. j. C. ubi senat.

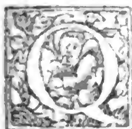
l. opprimendarum. C. quãdo lic. si. iud.

l. j. §. non tantum de dolo.

gl. Cl. pastoralis.

Victor domum qua pompa deducatur & Diogenis philosophi hac in re elegans admonitio. XLV.

Qui

VI HOSTEM *suum in stadio supera uerit, is solet domũ cum tibicinibus & uario cantu, omni'que gaudij genere deduci: adeoq; apud Græcos is honor magni existimatus est, ut plerosque constet huiusmodi nuntio de filiorum uictoria habito præ lætitia fato functos esse. Non ita Diogenes Cynicus, qui cum Cicermum, è uictoria pancratij redeuntem, corona caput ornatũ, palmam manu gerentem, sequente gratulantium maxima multitudine conspexisset, Quæ'nam te causa, inquit, suprà cæteros effert? Cùm respondisset se omnes in colluctatione superasset Age, inquit Diogenes, fortiores'ne, an pares, an imbecilliores uicisti? non enim te fortiores sunt, quos superasti: nec pares, cùm tu maior illis inuentus sis. Sequitur ergo, ut qui succubuerint inferiores sint. Atqui & ipse eos, qui me debiliores sunt facillimè uincam, nullum enim hoc operæpretium est. Mitte igitur inhonoratum hoc certaminis genus, quo uires tuas experiris, quæ uel modica ægritudine, uel leui casu, uel saltem senectute quàmprimum communuentur: & aduersus animi uitia pro uirtute cõtende, atq; libidini, gulæ, luxuriæ, ambitioni, superbiæ, castitatem, parsimoniam, exilium, tolerantiam, humanarum rerum contemptum oppone, in hisq; fortitudinẽ animi, & industriã tuam exerceto. Sic enim beatus eris, & miseram hanc uitam nihili facies. Quibus auditis Cicermus palmã & coronam abiecit, fautoresq; & comites missos fecit, atq; philosophiam sequutus est.*

Diogenis exemplum.

LIBRI DE SINGVLARI CERTAMINE FINIS.